

דוח
אלימות מינית
בישראל

2003-2004

איגוד מרכזי הסיוע
לנפגעות תקיפה מינית
ולנפגעי תקיפה מינית בישראל

**איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית ולנפגעי תקיפה מינית בישראל
מודה לקרנות ולחברות הבאות על תמיכתן בפעילותנו:**

הקרן החדשה לישראל New Israel Fund

הקרן לידידות International Fellowship of Christians and Jews

נשים אל נשים ארה"ב-ישראל US/Israel Women to Women

The Jewish Women's Foundation of Metropolitan Chicago

The Greater Miami Jewish Federation

The Gimprich Family Foundation

מתן - הדרך שלך לתת

"ריבוע כחול ישראל בע"מ"

"סופר-פארם"

"בזק"

"המשביר החדש לצרכן"

"אלאדין מערכות מידע בע"מ"

איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית ולנפגעי תקיפה מינית בישראל הוא ארגון ללא מטרת רווח הממומן מתרומות
טלפון: 02-6242824, פקס: 02-6242825, ת.ד. 7701 ירושלים 91076
arcci@netvision.net.il
www.1202.org.il

דוח

אלימות מינית בישראל

נתוני פניות 2003-2004

ומאמרים בנושא

אלימות מינית ומתבגרים

ריכוז נתונים: תמר ורצמן
ריכוז טקסט: רותי קריכלי
ריכוז הפקה: הילה רונן - דבי

עיצוב תרגום והפקה:
אוריינטציה - תרגום, הפקה ופרסום בע"מ

עריכת תרגום: מוחמד טורמן
עיצוב גרפי: תופיק גזאל

ייעוץ: גיא עמי-עד, id.image

תודה לחברת פיליפ מוריס אינטרנשיונל על תרומתה להוצאתו לאור של הדוח

כל הזכויות שמורות © 2005 איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית ולנפגעי תקיפה מינית בישראל

תוכן העניינים

4	על האיגוד
5	מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית
נתוני הפניות למרכזי הסיוע בשנים 2003-2004	
7	כלל הפניות למרכזי הסיוע
8	סוג התקיפה
10	גיל הפגיעה
12	מידת ההיכרות
14	פנייה למשטרה
מאמרים בנושא אלימות מינית ומתבגרים	
16	פגישת מחזור
17	על אונס קבוצתי
24	STOP
25	התמונה
26	עבודה עם בני נוער עולים
29	נערים נפגעי תקיפה מינית
33	מרכיבים המייחדים את עולמו של נער דתי
37	מבוא למאמרים המשפטיים
38	נערות מתבגרות והסכמה חופשית
41	אונס לאחר יחסי מין בהסכמה
43	פרשת שומרת
46	זכויות קטינים נפגעי עבירה

הקדמה

כמדי שנה מפרסם איגוד מרכזי הסיוע את נתוני הפניות לקווי החירום של מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית. לפרסום הנתונים תפקיד מכריע בהעלאת המודעות החברתית לתופעת האלימות המינית, היקפה ומאפייניה. בנוסף לנתונים כולל הדוח מבחר מאמרים העוסקים בנושא אלימות מינית ומתבגרים.

המפגש שלנו עם בני הנוער נעשה לא רק באמצעות קווי החירום אלא גם במסגרת אלפי הסדנאות שמרכזי הסיוע מקיימים מדי שנה בקרב תלמידי חטיבות ביניים ובתי ספר תיכוניים. הסדנאות עוסקות במסרים חברתיים הנוגעים לגברים ונשים בכלל ובקשר זוגי ומיני בפרט, ביחסי מין רצויים המתבססים על "הסכמה חופשית" של שני הצדדים לעומת מגע מיני כפוי, בכוח של הלחץ חברתי-קבוצתי ובהתמודדות עימו, בבדידות ובהשפעות הרגשיות של התקיפה על הנפגעים והנפגעות ובחשיבות הפנייה לקבלת סיוע. פעמים רבות בעקבות הסדנאות פונים נערות ונערים ומדווחים על היותם קרבנות לתקיפה מינית בילדותם או בהווה, מצד אדם מבוגר יותר או מצד בני גילם. לא פעם פותח השיח הגלוי והישר "תיבת פנדורה" החושפת התעללות מינית קבוצתית אשר בדיעבד מסתבר כי בנוסף לתוקפים עצמם תלמידים נוספים ידעו על המתרחש ושתקו. מסר מרכזי בסדנאות נוגע לתפקיד הקבוצה החברתית ולאחריות המוטלת על העדים לניצול המיני. עליהם לנקוט עמדה ולדווח על האלימות המינית ולא לדבוק בשתיקה המעניקה לתוקפים לגיטימציה למעשיהם.

בספרה 'טראומה והחלמה' כותבת ג'ודית לואיס הרמן: "גדול הפיתוי לעמוד לימין התוקף. זה אינו מבקש אלא שהצופה מן הצד ישב בחיבוק ידיים. הוא פונה אל הרצון האוניברסלי שלא לראות רע, לא לשמוע עליו ולא לדבר עליו. הנפגע, לעומת זאת, מבקש מן העומד מן הצד לחלוק עמו את משא הכאב." וזו המשימה שנטלנו על עצמנו במרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית - להיאבק בהכחשה ובהשתקה החברתית, לראות את הנפגעות והנפגעים, להקשיב לעדותם ולחלוק עמם את משא הכאב. חוויות קורבנות האלימות המינית, חוויותינו אנו, כופות עלינו מפגש בלתי נסבל עם הרוע האנושי במלואו כיצורו ועם חוסר האונים האנושי בשיא חולשתו. זהו מפגש אכזרי שמלמד אותנו שהעולם הוא מקום לא בטוח, שאסור לנו לתת אמון באיש ושאין לנו שליטה על חיינו. יחד עם זאת ובסתירה שכמעט אינה ניתנת להכלה, במפגש עם הנפגעות והנפגעים, אנו זוכות למפגש מפליא עם כוחות ההשרדות של הנפש האנושית, עם האומץ לשבור את השתיקה והבדידות המכלות, עם האמון והנכונות לשים את מבטחנו אלו באלו, ועם האחוה המיטיבה של הצעידה המשותפת במסע ההחלמה המפרך.

תודה לכל הנוטלים חלק בפעילות למען נפגעות ונפגעי תקיפה מינית. תודה לקרנות ולתורמים, לחברותינו ב"עזרת נשים" ולמאות המתנדבות והמתנדבים של מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית בישראל.

הילה קרנר סולימן

מנכ"לית איגוד מרכזי הסיוע

לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית בישראל

על איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית ולנפגעי תקיפה מינית בישראל

איגוד מרכזי הסיוע הוקם בשנת 1990 כארגון הגג של עשרת מרכזי הסיוע לנפגעות ונפגעי תקיפה מינית בישראל. בעוד מרכזי הסיוע פועלים ברמה הפרטנית בהענקת סיוע נפשי וליווי לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית, וברמה המקומית בנושאי חינוך הסברה וחיזוק הקשר עם הקהילה, פועל האיגוד ברמה הארצית כסוכנות לשינוי חברתי.

פעילות האיגוד כוללת יוזמות חקיקה וקידום, העלאת מודעות על ידי שימוש באמצעי התקשורת, פרסום הדו"ח השנתי של מרכזי הסיוע וריכוז פרויקט ליווי נפגעות עבירות מין בהליך הפלילי, ייצוג בועדות פרלמנטאריות ובוועדה המייעצת של הרשות לקידום מעמד האישה בישראל, חברות בקואליציה לקידום זכויות נפגעי עבירה, בקואליציה למאבק בסחר בנשים ובקואליציה למאבק בפורנוגרפיה. עבודה משותפת עם קבוצת "עזרת נשים למען נפגעות תקיפה מינית" ועם ארגוני נשים בארץ ובחו"ל.

הישגי האיגוד בשנים 2003-2004

- יוזמות חקיקה להארכת ההתיישנות הפלילית והאזרחית על עבירות מין בקטינים.
- יוזמת חקיקה להחלת החוק למניעת הטרדה מינית על מסגרת השירות הלאומי (החוק עבר בקריאה שלישית במאי 2004).
- קידום חקיקה האוסרת על מטפל נפשי לקיים קשר מיני עם המטופל (החוק עבר בקריאה שלישית בנובמבר 2003).
- מעקב אחר יישום חוק זכויות נפגעי עבירה.
- הכשרות פרקליטים במחוז תל-אביב, במחוז חיפה ובפרקליטות המדינה.
- הקמת מחלקה משפטית באיגוד. הצוות המשפטי מורכב מסטודנטיות למשפטים מהמרכז לחינוך משפטי קליני לזכויות אדם באוניברסיטה העברית.
- ייסוד קופת סעד חירום לטיפול נפשי ראשוני לנפגעות תקיפה מינית.
- קידום נושא התביעות האזרחיות ע"י נפגעות תקיפה מינית.
- גיוס תמיכה להקמת קו חירום לנשים דוברת אמהרית במסגרת מרכז הסיוע לנשים דתיות ולפעילות בקרב עולות דוברות רוסית בכלל מרכזי הסיוע.
- כנס נגד מיסוד הזנות עם מכון תודעה וארגון אשה לאשה בסינמטק תל-אביב.
- כנס ראשון בישראל בנושא גברים נפגעי תקיפה מינית בשיתוף מרכז הסיוע בתל-אביב.
- רב שיח "קו הגבול: דיון מחודש בהגדרת האונס" בשיתוף מרכז לייפר ללימודי האשה והמגדר באוניברסיטה העברית.
- רב שיח "על המקח: עסקאות טיעון בעבירות מין" במכון ירושלים לחקר ישראל כנס לציון המאבק ולזכר קורבנות הסחר בנשים בשיתוף הארגונים החברים בקואליציה למאבק בסחר בנשים.
- כנס בנושא "אלימות נגד נשים - הפרה של זכויות אדם" בשיתוף אמנסטי, אשה לאשה, מרכז הסיוע בחיפה ואוניברסיטת חיפה.
- רב שיח "נפגעות תקיפה מינית במרוץ נגד הזמן" - בעקבות הצעת חוק ההתיישנות האזרחית, בשיתוף לשכת עורכי הדין בישראל.

מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית בישראל

בישראל פועלים עשרה מרכזי סיוע לנפגעות תקיפה מינית:

- מרכז הסיוע בקרית שמונה לאזור הגליל
- מרכז הסיוע בחיפה
- מרכז הסיוע בירושלים ע"ש לינדה פלדמן
- מרכז סיוע נוסף בירושלים
- מרכז הסיוע בנצרת
- מרכז הסיוע ברעננה לאזור השרון
- מרכז הסיוע בתל-אביב
- מרכז סיוע "תאיר" לאזור השפלה
- מרכז הסיוע "מסל"ן" בבאר שבע
- מרכז הסיוע באילת

המרכזים מפעילים קו חירום ארצי שמספרו 1202. הקו פועל 24 שעות ביממה.

בנוסף פועלים קווי חירום ייחודיים לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית:

04-6566813

• קו סיוע לנשים ערביות

02-6730002

• קו סיוע לנשים דתיות

1800-220-230

• קו סיוע לנשים דוברות אמהרית

1203

• קו סיוע לנערים וגברים

02-5328000

• קו סיוע לנערים וגברים דתיים

פעילות המרכזים כוללת:

- סיוע בשעת משבר באמצעות קווי החירום הטלפוניים - הסיוע ניתן בעברית, ערבית, רוסית ואמהרית.
- מתנדבות המרכזים מלוות את הנפגעות ומספקות להן תמיכה רגשית במהלך עריכת הבדיקות הרפואיות בבית החולים, הגשת התלונה במשטרה והדיונים בבית המשפט.
- פגישות אישיות, קבוצות תמיכה וסבסוד טיפול נפשי.
- פעילות חינוכית בקרב תלמידי תיכון וצוותים חינוכיים, סטודנטים, עולים חדשים במרכזי קליטה, מקומות עבודה במגזר הפרטי והציבורי, קבוצות נשים במרכזים קהילתיים ועוד.
- הכשרת אנשי מקצוע מתחום הרווחה ובריאות הנפש, מערכת החוק והמשפט ומערכת הבריאות.

פרוייקטים מיוחדים שבוצעו במהלך השנים 2003-2004:

- הקמת קו סיוע לנערים וגברים דתיים נפגעי תקיפה מינית במרכז סיוע תל-אביב.
- פרויקט סיוע והסברה לעולים ועולות מארגנטינה במרכז הסיוע בחיפה.
- הפעלת קו חירום ארצי באמהרית ע"י מרכז הסיוע לנשים דתיות.
- הכשרת מתנדבות דוברות רוסית לקיום הסברה ומתן סיוע לעולות חדשות.
- פעילות לבעלי מוגבלות קוגניטיבית ולצוות המטפל ע"י מרכז הסיוע בירושלים.
- עבודה עם קרבנות סחר בנשים במרכז הסיוע "תאיר" בשיתוף פעולה עם ארגונים בישראל ומשדר החוץ ועם ארגוני נשים במדינות חבר העמים.
- הכשרת צוות מיוחד המונה שלושה גברים ערביים לעבודה כמנחי סדנאות בבתי הספר (מרכז סיוע נצרת).
- "שגרירים צעירים נגד אלימות" - סדנאות לקבוצות נוער בסיכון ע"י מרכז הסיוע בבאר-שבע.
- פרויקט "את ואני", הסברה בקרב בני נוער, ע"י מרכז הסיוע בשרון.
- בניית מערך הסברה לקיבוצי הדרום ע"י מרכז הסיוע באילת.
- פרויקט סיוע והסברה לבני נוער והוריהם, עולים ממדינות חבר העמים, ע"י מרכז סיוע קריית שמונה.
- פרויקט מחויבות אישית של הנחיית עמיתים עם תלמידות חטיבות ביניים ע"י מרכז סיוע קריית שמונה.
- קיום תפילה מיוחדת בבית הכנסת הגדול בירושלים לציון המאבק באלימות נגד נשים של המרכז לסיוע לנשים דתיות.
- פרויקט העצמה ארצי למנהיגות נשים במגזר הערבי של מרכז הסיוע בנצרת.
- פרויקט משותף לסטודנטים יהודים וערבים המעבירים סדנאות חינוכיות בבתי ספר ע"י מרכז סיוע ירושלים.
- הכשרת מתנדבות לקו חירום לנפגעות תקיפה מינית ואלימות בקיבוצים ע"י מרכז סיוע תל-אביב.
- פרויקט חינוכי "שונים אך שווים" ופרוייקט "שוות" לנערות במצוקה ע"י מרכז הסיוע "תאיר".

קבוצות תמיכה ייחודיות

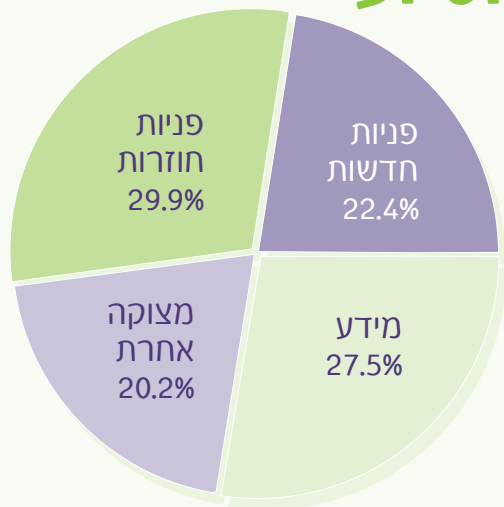
- קבוצת תמיכה לנשים שעברו תקיפה מינית אשר מתמודדות עם הפרעות אכילה במרכז הסיוע בחיפה.
- קבוצת תמיכה לנשים עם מוגבלויות קוגניטיביות שעברו תקיפה מינית במרכז הסיוע בירושלים.
- קבוצת תמיכה לחוקרות נוער בעבירות מין ע"י מרכז הסיוע בתל-אביב.
- קבוצת תמיכה בשילוב ביבליותרפיה לנשים שעברו תקיפה וניצול מיני במרכז הסיוע בחיפה.
- קבוצת תמיכה לאסירות בכלא "נוה תרצה" ע"י מרכז סיוע תל-אביב.
- קבוצת תמיכה לאמהות של נפגעות גילוי עריות ע"י מרכז סיוע חיפה.
- קבוצת תמיכה לגברים נפגעי תקיפה מינית של קו הסיוע לנערים וגברים נפגעי תקיפה מינית.

ימי עיון

- "שתיקת הגברים" על פגיעה מינית בילדים, בנערים ובגברים, יום עיון של מרכז הסיוע ת"א והאיגוד.
- "גופי היה חכם ממני" - על תקיפה מינית ומיניות, יום עיון של מרכזי הסיוע בירושלים ובתל אביב.
- "שאזלו כוחן של מילים", יום עיון למטפלים ערבים ויהודים ע"י מרכז סיוע חיפה.
- "לדבר עם הגוף" - לדבר עם הנפש" יום עיון של מרכז סיוע חיפה למטפלי רפואה משלימה.
- "אלימות נגד נשים: הפרת זכויות אדם" - כנס של מרכז הסיוע חיפה וארגונים נוספים.
- "אני, את, אנחנו" - טיפול פמיניסטי בנפגעות גילוי עריות, יום עיון של מרכזי הסיוע בירושלים ובתל-אביב.
- "פמיניזם בתרבות הערבית" - יום עיון של מרכז הסיוע בנצרת.

כלל הפניות למרכזי הסיוע

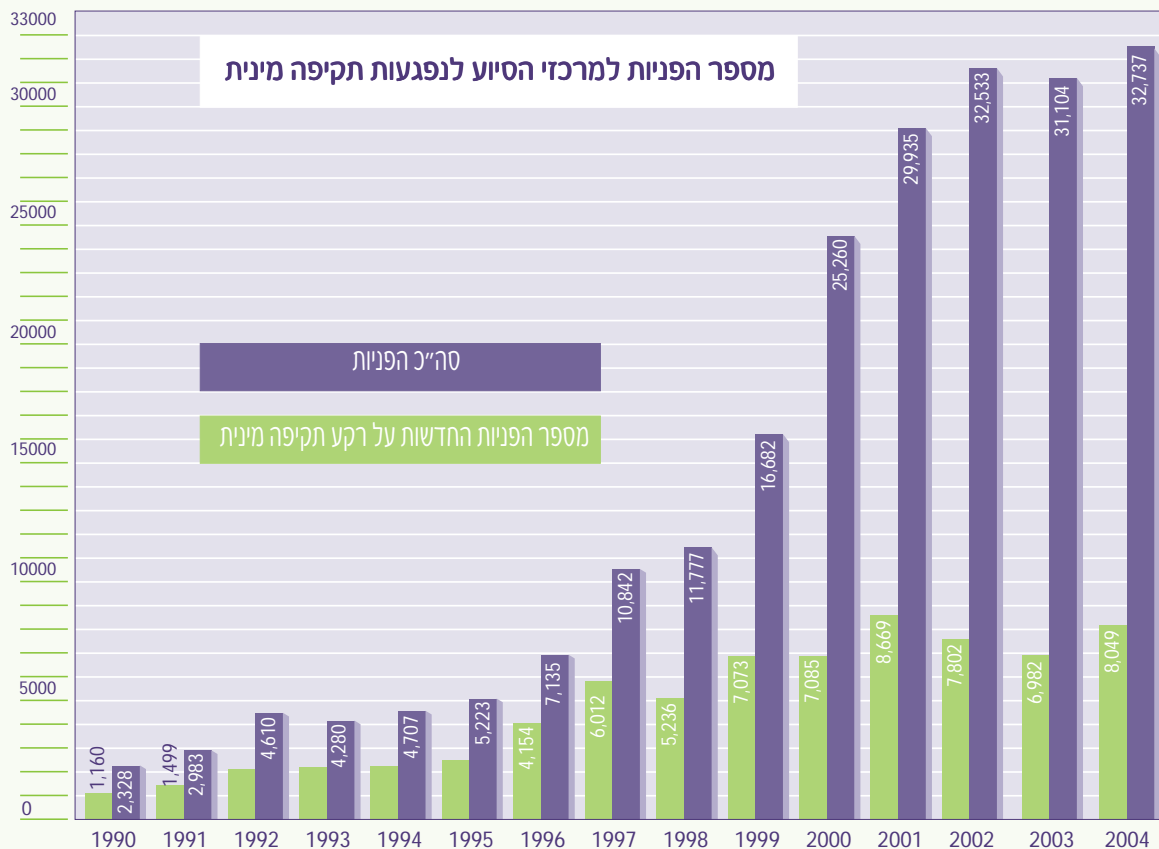

פילוח פניות 2004

8,049 פניות חדשות על רקע פגיעה מינית
 10,966 פניות חוזרות על רקע פגיעה מינית
 5,745 פניות על רקע מצוקה אחרת*
 7,977 פניות לבקשת מידע

* פחד מתקיפה מינית, נשים מוכות, ילדים מוכים, הליכי גירושין, יחסי מין, הריון לא רצוי, קרום בתולים, איידס ומצוקות נוספות

מספר הפניות למרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית בישראל מבט השוואתי 1990 - 2004

סוג התקיפה המינית

תקיפה מינית היא אקט של אלימות שמבצע התוקף כלפי מי שנתפס בעיניו כחלש ממנו. האקט המיני הוא אמצעי להפגנת שליטה ולהשפלת הקורבן.

המונח תקיפה מינית מתייחס לכל פעולה שהקשרה מיני אשר נעשית ללא הסכמה חופשית של שני הצדדים.

סוגי תקיפה מינית

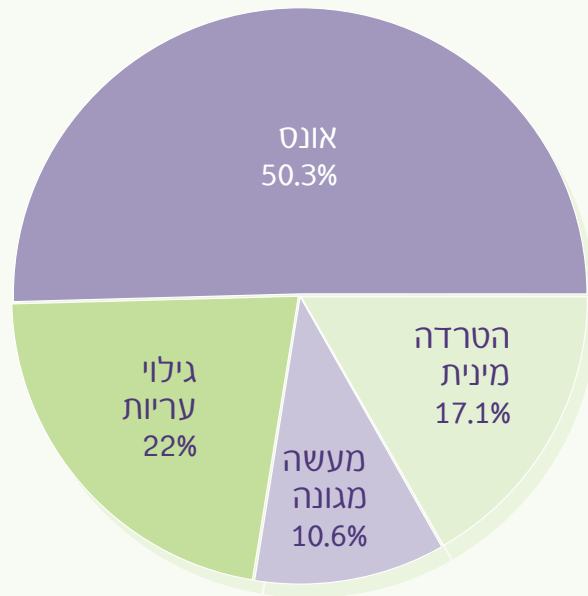
אונס - החדרת אבר מאברי הגוף או חפץ לאבר המין של אישה.
 ניסיון אונס - ניסיון החדרת אבר מאברי הגוף או חפץ לאבר המין של אישה.
 אונס קבוצתי - אונס המבוצע בידי יותר מתוקף אחד.
 אונס מתמשך - אונס חוזר ונשנה על פני תקופת זמן.
 גילוי עריות של אב - ניצול מיני בידי אב.
 גילוי עריות של אח - ניצול מיני בידי אח.
 גילוי עריות אחר - ניצול מיני בידי מי שאינו בן המשפחה הגרעינית של הנפגעת.
 מעשה מגונה - כל תקיפה מינית שאינה כוללת חדירה אך נועדה לשם גירוי, סיפוק או ביזוי מיני.
 הטרדה מינית - התייחסויות מילוליות בעלות אופי מיני.
 בעילת קטינה - ניצול מיני של קטינה מתחת לגיל 16.

פיזור הפניות לסיוע עקב תקיפה מינית על-פי סוגי התקיפה השונים

אילת	באר שבע	השפלה	ירושלים	תל אביב		השרון	חיפה		נצרת	קרית שמונה	סה"כ	נתוני 2003
				גברים	נשים		ערביות	יהודיות				
24	139	107	341	117	556	193	10	190	70	51	1,798	אונס
7	5	20	60	24	60	35	0	25	26	5	267	ניסיון אונס
0	11	8	19	34	65	27	1	16	5	1	187	אונס קבוצתי
5	7	40	82	43	70	15	1	14	0	4	281	פגיעה מתמשכת בילדות
1	5	14	36	24	28	4	2	11	0	1	126	פגיעה מתמשכת בבגרות
3	19	31	137	36	196	33	0	72	4	3	534	גילוי עריות ע"י אב
0	19	11	71	15	49	13	0	20	2	1	201	גילוי עריות ע"י אח
3	40	16	93	27	143	14	3	80	5	5	429	גילוי עריות ע"י אחר
5	30	27	247	20	118	47	2	48	4	14	562	מעשה מגונה
0	3	2	31	0	11	1	0	6	5	3	62	הטרדה מינית בטלפון
2	36	11	34	8	149	42	1	53	9	25	370	הטרדה מינית בעבודה
1	2	1	7	3	15	1	0	2	0	1	33	הטרדה מינית בצבא
5	16	20	94	19	200	39	1	36	3	6	439	הטרדה מינית אחרת
0	3	0	3	0	5	12	0	1	1	1	26	בעילת קטינה בהסכמה
6	33	87	188	235	768	219	6	106	5	14	1,667	תקיפה מינית שסוגה לא דווח
62	368	395	1,443	605	2,433	695	27	680	139	135	6,982	סה"כ

מבחר נתונים ומאמרים

פיזור הפניות לסיוע עקב תקיפה מינית על-פי סוגי התקיפה השונים בשנים 2003-2004

פיזור הפניות לסיוע עקב תקיפה מינית על-פי סוגי התקיפה השונים

אילת	באר שבע	השפלה	ירושלים	תל אביב			השרון	חיפה	נצרת	קרית שמונה	סה"כ	נתוני 2004
				גברים	נשים	גברים/נשים						
37	213	121	435	17	130	599	208	298	60	36	2,154	אונס
12	7	17	117	1	25	84	29	33	34	7	366	נסיון אונס
0	15	16	27	1	58	77	20	44	6	6	270	אונס קבוצתי
1	13	90	82	3	89	96	23	26	0	4	427	פגיעה מתמשכת בילדות
0	8	15	46	2	36	38	15	12	0	1	173	פגיעה מתמשכת בבגרות
0	31	30	184	2	33	213	34	62	13	6	608	גילוי עריות ע"י אב
0	8	10	69	0	22	66	15	20	11	1	222	גילוי עריות ע"י אח
1	36	7	98	2	30	138	21	52	10	10	405	גילוי עריות ע"י אחר
12	80	17	353	8	9	106	72	44	6	17	724	מעשה מגונה
0	7	2	11	0	0	11	2	14	9	1	57	הטרדה מינית בטלפון
5	76	25	33	1	22	135	38	78	9	19	441	הטרדה מינית בעבודה
0	1	1	8	0	0	15	4	23	0	0	52	הטרדה מינית בצבא
4	2	20	124	2	4	175	33	46	2	11	423	הטרדה מינית אחרת
1	0	0	1	2	0	6	3	6	0	1	20	בעילת קטינה בהסכמה
14	55	137	296	43	223	632	226	65	0	16	1,707	תקיפה מינית שסוגה לא דווח
87	552	508	1,884	84	681	2,391	743	823	160	136	8,049	סה"כ

גיל הפגיעה

32.4% מנפגעי התקיפה המינית היו ילדים וילדות שגילם אינו עולה על 12 שנים - נתון זה מצביע על הפגיעות היתרה בגיל הילדות לתקיפה מינית ולניצול מיני. פגיעות זו נובעת מן התמימות המובנית בתפיסת העולם בשנות הילדות, שמייצרת אמון בלתי מסויג במבוגרים ובטוהר כוונותיהם, ללא היכולת להתנגד להם, ומהיעדר כישורים מפותחים להבחין בין טוב ורע, נכון ולא נכון, על-פי אמות המידה המקובלות בחברה הבוגרת.

30% ממצעי התקיפה המינית התרחשו כאשר הנפגעות היו בנות 13-18 שנים. נתון זה מוכיח כי נערות בגיל ההתבגרות חשופות לתקיפה מינית במידה קרובה לזו המאפיינת את שנות הילדות. הסיבות דומות: היכולת להפנים ערכים חברתיים-מוסריים עדיין אינה מגובשת דיה בגיל ההתבגרות, התלות בעולם המבוגרים עדיין רבה, כמו גם התלות במשפחה והצורך בהגנתה.

זהו הגיל בו מתוודעת המתבגרת להיבטים המיניים, האישיים והחברתיים, של זהותה. פגיעה מינית במהלך תקופה זו משבשת את יכולת הנפגעת להפנים מיניות תקינה, ועלולה להשפיע, מעבר להשלכות הנפשיות הטראומטיות, על תפיסת המיניות שלה לטווח הארוך.

הקבוצה השלישית בהיקף פגיעותה היא זו של נשים בשנות העשרים הראשונות לחייהן, כ-22% מכלל הפגיעות. ההנחה היא שפגיעותה של קבוצה זו נובעת מהרגלי הביולוגיה וההתקשרות הזוגית המאפיינים גיל זה.

גיל הפנייה

ב-27.4% מכלל הפניות היה גיל הפונה בזמן הפנייה למרכז הסיוע 13-18 שנים. ב-32.1% מכלל הפניות היה גיל הפונה 19-25, ואילו 24.8% מן הפונות היו בנות 26-40 במועד הפנייה.

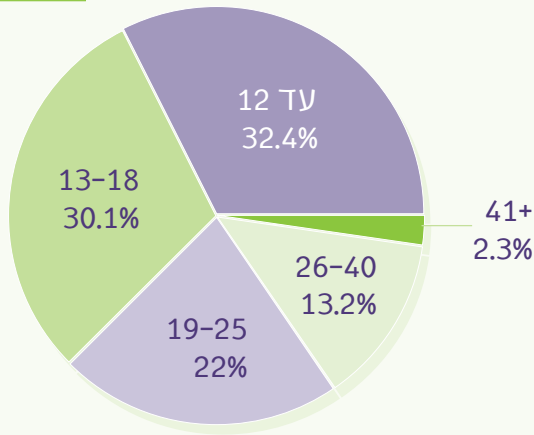
משך הזמן בין הפגיעה לפנייה

17.5% מכלל הפניות בוצעו במהלך יום עד שבוע מזמן הפגיעה, 13.5% מכלל הפניות בוצעו במהלך שבוע עד חודש מזמן הפגיעה ואילו 20.1% מן הפונות פנו רק 10 שנים ויותר לאחר הפגיעה.

יוצר הקשר הראשוני

ב-54% מכלל הפניות יצרו הנפגעות עצמן את הקשר הראשוני עם מרכזי הסיוע. בהיעדר פילוח מדויק שעשוי להצביע על תואם כלשהו בין גיל הנפגעות לבין דפוסי הפנייה שלהן, ניתן רק להצביע על אחוזים גבוהים של פגיעות בגילאים הצעירים (מן הילדות עד גיל 25), ועל אחוזים גבוהים של פנייה למוקדי הסיוע בקרב בנות גילים אלה, בין אם באופן עצמאי ובין אם באמצעות גורם מתווך. האחוז הגבוה של פנייה עצמאית למרכזי הסיוע מורה על הפנמה של הצורך לפנות לעזרה ולפעול להחלמה ולהשתקמות מן הפגיעה, ועל מודעות לפעילותם של מרכזי הסיוע.

גיל הפגיעה

נתוני 2003												
אילת	באר שבע	השפלה	ירושלים	תל אביב		השרון	חיפה		נצרת	קרית שמונה	סה"כ	
				גברים	נשים		ערביות	יהודיות				
13	59	93	476	119	695	103	7	189	28	11	1,793	עד 12
16	104	116	319	116	546	166	2	190	43	44	1,662	13-18
17	88	74	175	60	540	76	6	116	33	32	1,217	19-25
8	38	50	85	25	388	24	2	62	18	28	728	26-40
1	9	9	18	13	29	3	0	15	9	3	109	41-60
0	0	1	2	1	7	1	0	4	0	0	16	60+
7	70	52	368	271	228	322	10	104	8	17	1,457	לא דווח
62	368	395	1,443	605	2,433	695	27	680	139	135	6,982	סה"כ

נתוני 2004												
אילת	באר שבע	השפלה	ירושלים	תל אביב			השרון	חיפה	נצרת	קרית שמונה	סה"כ	
				גברים	נשים	גברים זרים						
8	73	114	514	19	122	635	100	156	32	30	1,803	עד 12
25	100	175	608	19	167	604	165	211	49	40	2,163	13-18
25	83	98	291	5	102	642	61	80	41	15	1,443	19-25
14	67	46	99	0	71	344	28	35	23	27	754	26-40
2	12	5	32	0	8	43	4	17	9	12	144	41-60
0	2	1	3	0	0	6	0	5	0	0	17	60+
13	215	69	337	41	211	117	385	319	6	12	1,725	לא דווח
87	552	508	1,884	84	681	2,391	743	823	160	136	8,049	סה"כ

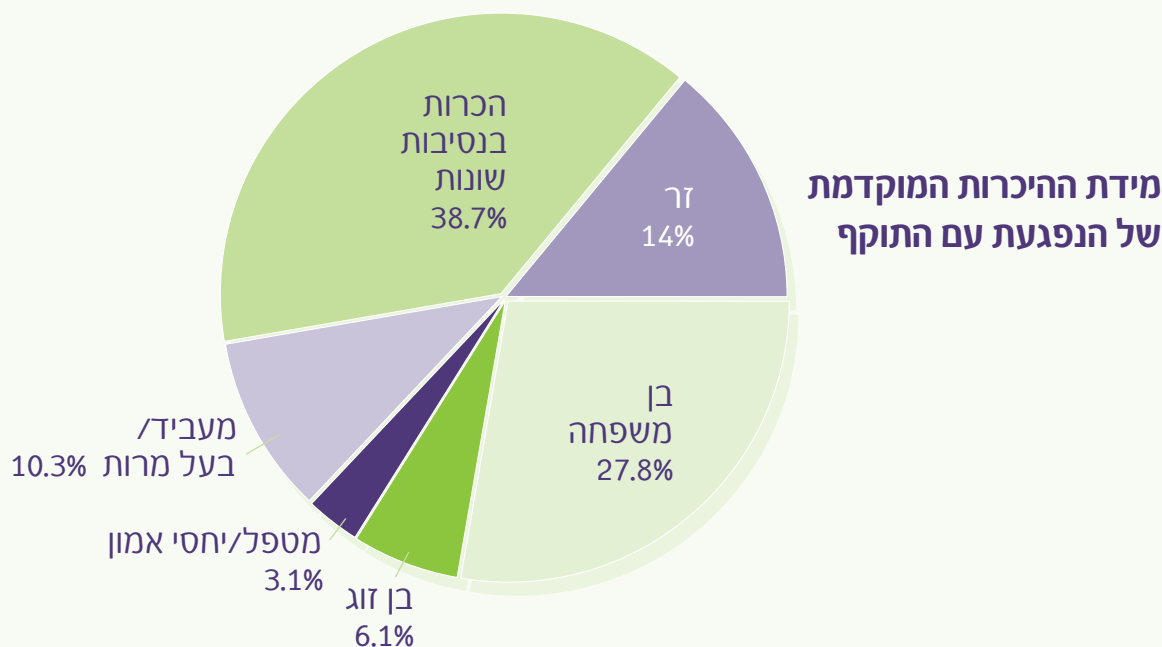
מידת ההיכרות המוקדמת של הנפגעת עם התוקף

רוב התקיפות המיניות מבוצעות ע"י אדם המוכר לנפגעת, ובסביבה המוגדרת כ"מוגנת". זאת, בניגוד לאמונה הרווחת כי מרבית מעשי האונס מבוצעים ע"י אדם זר לקורבן.

על-פי הנתונים, 22% ממקרי התקיפה המינית התרחשו במקום מגוריה של הנפגעת. מבחינת היכרות, 6.1% מהתקיפות בוצעו ע"י בן-זוג ו-27.8% מהתקיפות בוצעו ע"י בן משפחה. מנתונים אלו עולה, כי דווקא הבית, שאמור להיות מקום מבטחים מגונן ותומך, הוא המקום בו מתרחשים מרבית מעשי האלימות המינית. כך שנוסף על הפגיעה הקשה של המעשה עצמו, מתערער לחלוטין ביטחונה של הנפגעת בסביבתה הקרובה ביותר.

3.1% מהתקיפות בוצעו בידי מטפל או מי שבינו לבין הנפגעת היו אמורים להתקיים יחסי אמון. 10.3% מהתקיפות בוצעו בידי מעביד או מי שהיה בעמדת מרות ביחס לנפגעת.

נתונים אלה מעידים על הניצול שעושה התוקף במעמדו העדיף ביחס לנפגעת כדי לכפות את רצונו עליה. במקרים אלה הנפגעת חסרת-אונים, ללא יכולת מיידית להתנגד לתקיפה, אם בשל האמון שהיא נותנת במטפל (בטיפול נפשי או גופני, רפואי או אחר) ואם בשל חששה מפני התנכלות למעמדה, לשמה הטוב, לזכויותיה או למשרתה מצד מעביד או בעל שררה אחר, כגון מרצה במוסד אקדמי או מפקד בצבא.

מבחר נתונים ומאמרים

מידת ההיכרות המוקדמת של הנפגעת עם התוקף

אילת	באר שבע	השפלה	ירושלים	תל אביב			השרון	חיפה		נצרת	קרית שמונה	סה"כ	נתוני 2003
				גברים	נשים	גברות		יהודיות					
8	51	29	220	54	212	56	2	64	9	27	732	זר	
12	24	12	183	38	328	40	3	51	7	4	702	שטחית	
17	86	106	157	80	358	139	3	107	49	29	1,131	ידיד/מכר	
4	16	15	49	14	55	10	1	25	1	2	192	נותן שרותים	
4	29	31	58	33	230	47	1	68	9	31	541	מעביד/בעל מרות	
1	5	6	23	17	70	10	0	18	8	3	161	מטפל/יחסי אמון	
6	28	24	79	11	87	33	3	33	9	5	318	בן זוג	
7	62	97	325	85	535	89	6	186	43	16	1,451	בן משפחה	
3	67	75	349	273	558	271	8	128	4	18	1,754	לא דווח	
62	368	395	1,443	605	2,433	695	27	680	139	135	6,982	סה"כ	

מידת ההיכרות המוקדמת של הנפגעת עם התוקף

אילת	באר שבע	השפלה	ירושלים	תל אביב			השרון	חיפה	נצרת	קרית שמונה	סה"כ	נתוני 2004
				גברים	נשים	גברים						
15	57	47	447	6	64	267	73	55	21	19	1,071	זר
9	25	11	229	6	63	337	45	94	16	16	851	שטחית
16	97	123	155	11	121	367	147	102	47	25	1,211	ידיד/מכר
11	3	23	52	4	8	77	18	21	4	8	229	נותן שרותים
1	22	15	40	8	57	99	26	36	9	6	319	מטפל/יחסי אמון
13	100	32	49	2	41	212	38	68	9	21	585	מעביד/בעל מרות
6	44	21	139	1	10	114	36	62	10	8	451	בן זוג
7	89	134	400	5	81	568	116	124	44	25	1,593	בן משפחה
9	115	102	373	41	236	350	244	261	0	8	1,739	לא דווח
87	552	508	1,884	84	681	2,391	743	823	160	136	8,049	סה"כ

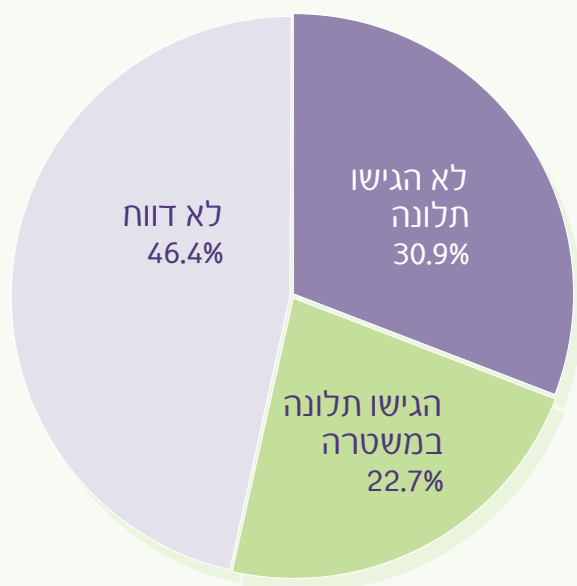
שיעור הדיווח למשטרה מכלל הפניות לסיוע

החוויה המרכזית בתקיפה מינית היא אבדן שליטה וחוסר אונים. ההליך הפלילי, בהתייחסו למתלוננת כאל עדה בלבד, עלול לשחזר תחושות אלה. פרוייקט הליווי בהליך הפלילי נועד להוות גשר בין עולם התוכן המשפטי לבין עולם התוכן של נפגעות תקיפה מינית. לעתים קרובות מדי, נוצרים במפגש בין שני עולמות אלה קונפליקטים העלולים לפגוע במטרת ההליך הפלילי ואף לגרום נזק נפשי נוסף לנפגעת.

פרוייקט ליווי נפגעות תקיפה מינית בהליך הפלילי

תפקיד מרכזי בסיוע בתהליך הליווי הוא לספק לנפגעת מידע מקיף על ההליך הפלילי ועל הטיפול בתלונתה, לתמוך בה ולסייע לה בהתמודדות הנפשית עם התכנים והתחושות שההליך מציף. נוכחותנו בהליך הפלילי מאפשרת לנו לספק לחוקרות ולפרקליטות רקע לתחושות ולהתנהגות הנפגעת, ולהקל עליהן בהתמודדותן האישית והמקצועית עם תכני התקיפה המינית. כמו כן, רכזות הפרוייקט מספקות רקע תאורטי וחווית דעת של גורמים מומחים, המגבים את עבודת הפרקליטות. הפרוייקט מופעל על רקע ההבנה כי מפגש שלילי עם המערכת עלול להחמיר את הנזק הנפשי הנגרם לנפגעת שהתלוננה. ולעומת זאת, מפגש חיובי עם המערכת הפלילית (המשטרה, הפרקליטות ובית המשפט), המשולב בתמיכה, יכולים להפוך את ההליך הפלילי לחלק מתהליך ההחלמה של הנפגעת ולהשיב את אמונה בעצמה ובחברה.

בשנת 2004 הסתייעו בפרוייקט 8,049 נפגעות ונפגעי עבירות מין.

פנייה למשטרה

מבחר נתונים ומאמרים

שיעור הדיווח למשטרה מכלל הפניות לסיוע

אילת	באר שבע	השפלה	ירושלים	תל אביב		השרון	חיפה		נצרת	קרית שמונה	סה"כ	נתוני 2003
				גברים	נשים		ערביות	יהודיות				
22	83	96	175	211	347	79	6	111	52	13	1,195	פנו למשטרה לפני הפניה למרכז
6	34	33	125	7	90	25	0	36	25	8	389	פנו למשטרה אחרי הפניה למרכז
17	173	220	643	237	0	242	14	448	60	105	2,159	לא פנו למשטרה
17	78	46	500	150	1,996	349	7	85	2	9	3,239	לא דווח
62	368	395	1,443	605	2,433	695	27	680	139	135	6,982	סה"כ

שיעור הדיווח למשטרה מכלל הפניות לסיוע

אילת	באר שבע	השפלה	ירושלים	תל אביב			השרון	חיפה	נצרת	קרית שמונה	סה"כ	נתוני 2004
				גברים דתיים	גברים	נשים						
29	119	157	276	5	58	316	109	94	44	21	1,228	פנו למשטרה לפני הפניה למרכז
12	42	39	104	5	45	103	26	44	15	20	455	פנו למשטרה אחרי הפניה למרכז
34	225	221	989	32	507	1,115	200	295	90	92	3,800	לא פנו למשטרה
12	166	91	515	42	71	857	408	390	11	3	2,566	לא דווח
87	552	508	1,884	84	681	2,391	743	823	160	136	8,049	סה"כ

פגישת מחזור

ביום הפגישה כולכם הסתודדתם ביניכם לבין עצמכם. הספורטאי והנגן המחונן, מלכת הכיתה והמרובע. ורק אני לא הייתי.
זוכרים אותי?...

אני, זו שכולכם קראתם לה מאחורי הגב "המזרן של החברה" למרות שאף אחד מכם לא שכב איתי באמת. זו שכל הבנות נדו בראשן כשעברתי ורק אחת אמרה "עזבו אותה, מסכנה".
זוכרים אותי?...

זוכרים איך באתם יום אחד בבוקר ואת פניכם קידמו גרפיטי נוסח "היא זונה" "...מצצה לי" ואתם כולכם עמדתם מולו ולא עשיתם שום דבר. אולי האמנתם. ואולי לא.
ואיש מכם לא אמר דבר כשכל חבורת הבנים קרקרה סביבי, מציקה לי, קוראת לי בשמות גנאי. כולכם ידעתם שהם אלו שכתבו. כולכם ראיתם איך ברחתי לשירותים יותר מפעם אחת בגללם. ועמדתם מנגד. כן, גם את, העובדת סוציאלית של היום.
כולכם עמדתם ושתקתם גם כשהשמועה ששכבתי עם אותם בנים החלה להתרוצץ "שמעת, הם הצטלמו..." ולחשוב שכולכם ידעתם - התלמידים, המורים ואיש לא אמר דבר. לא לי ובטח לא להם. כי אני אסתדר. זה לא שהציונים שלי ירדו. והרי תמיד הייתי מתוסבכת. אני מחפשת את עצמי.

היום כולכם מתכנסים, אבל אני לא אהיה שם.
כל בוקר וערב בדרכי לעבודה אני רואה את בית הספר הזה. את מה שהיה ביתי, ביתנו, במשך שעות כה רבות במשך היום. וכל פעם אני שומעת את הצעקה המהדהדת בתוכי "למה? למה לא שמרתם עלי?"

פגשתי אתכם פה ושם. תמיד מבטים נבוכים, כמו הזכרתי לכם חטאי נעורים. אנחנו לא חברים. מעולם לא היינו.
הפסקתי לומר שלום. עברתי למדרכה השניה, יודעת שזה רק מוסיף למוניטין, אבל זה כל מה שאני יכולה.

אז היום, כשאתם מרימים שם כוס, תזכרו גם אותי, הילדה שהייתי.
ואני, גם אני ארים כוס. בעצם למה כוס, בקבוק. לחיים - לחיי המורות שכל כך אהבו אותי. באמת. תמיד לקחו אותי לשיחת מוטיבציה, וכשהראיתי שירים שאני נכבשת אמרו "תודעה פוליטית מפותחת." המורים ששיבחו על התודעה החברתית המפותחת כשהרצאתי שנה אחרי שנה על אלימות במשפחה. על אונס. ואף פעם לא חשבו לשאול "מה קורה".

לחיים.

בר, קיץ 2001

אונס קבוצתי מציאות והסבר תיאורטי

צפרה שניידר

הכותבת הינה בעלת תואר שני בקרימינולוגיה ומתנדבת במרכז הסיוע לנפגעות תקיפה מינית בתל אביב.

לאחר שהקורבן משתמשת בכמויות רבות של אלכוהול או סמים, היא אינה מודעת לכך שהשכנוע הידידותי של הבחורים הוא בעצם חלק מתקיפה מינית מתוכננת. כאשר היא מבינה את המצב הקשה, הבלבול מתחלף בפחד ובפאניקה והימלטות היא בלתי אפשרית. הקורבן אינה מסוגלת למחות, או שמחאותיה זוכות להתעלמות והיא נאנסת על ידי שניים עד אחד-עשר גברים, ולעיתים יותר. לאונס הקבוצתי השפעה הרסנית על ההערכה העצמית של הקורבן. היא מאשימה את עצמה ובמקרים רבים היא מסתגרת ועוזבת את המוסד בו קרה האונס. התגובות לאונס קבוצתי הן מגוונות: מהאשמת הקורבן והצגתה כנימפומנית, אלכוהוליסטית, אומללה שחיפשה תשומת לב, ועד עצומות והפגנות תמיכה מול בתי משפט. ברוב המקרים הגברים אינם מחשיבים את התנהגותם כאונס, ורואים בה התנהגות מסיבה נורמאלית. במוחם הם עסקו ביחסי מין קבוצתיים עם שותפה מעוניינת ש"חיפשה את זה". מציצנות היא לעיתים חלק מהאונס: גברים שאינם מעורבים ישירות במעשה צופים בו דרך חור הצצה, מצלמים, או מעודדים מן החלון. לגלורפיקציה לאלכוהול יש תפקיד מכריע באונס קבוצתי, משום שהוא "מכין את הבמה" על ידי כך שהוא מפחית מעצורים ומתרץ התנהגות מתעללת. בנוסף, הוא מחליש את יכולת הנשים לאמוד מצבים מסוכנים ולהתגונן. גם לפורנוגרפיה יש תפקיד במעשי האונס הקבוצתיים, עקב הצגה של מיתוס האונס ואובייקטיפיקציה של נשים. אמנם תסריט "טיפוסי" זה נכתב על אונס קבוצתי במסיבות במכללות בארה"ב, אולם הוא נראה כרלוונטי ביותר גם למקרים המפורסמים שקרו בישראל - בקיבוץ שמרת, בקרית טבעון וברמת

אונס הנו פשע המורכב משני סוגים של עבירות: אלימות נגד גוף האדם ועבירה מינית. כפילות זו מעניקה לעבירה גם אופי חמור וגם תגובה חברתית חמורה, כפי שהתבטאו בהגדרת העבירה ובחומרת העונש שנקבע לה. אונס קבוצתי הוא אונס שנעשה על ידי שני גברים או יותר התוקפים ואונסים אישה, או מצב בו גבר אחד מבצע את מעשה האונס כשגבר אחר או יותר נוכחים במקום, מסייעים בביצוע האונס או מעודדים אותו. לפי סעיף 345 (ב'5) לחוק העונשין תשל"ז 1977, אם האינוס נעשה בנוכחות אחר, או שאחדים חברו יחדיו לביצוע האונס, בידי אחד או אחדים מהם - העבירה תחשב כאונס בנסיבות מחמירות, ועושי העבירה צפויים למאסר של 20 שנה.

אונס נתפס בהיסטוריה של מערכות משפטיות כפשע קניין אבי האשה, אחיה או בעלה, ולא כפשע נגד האשה עצמה. אחת ההשלכות לכך הייתה שאונס קבוצתי הפך לכלי של אלימות כנגד עמים שלמים, כלי שנועד לגרום לדה-מוראליזציה ולאפשר שליטה על תרבויות, גזעים ומדינות (בראונמילר, 1975).

אונס קבוצתי הפך למגיפה בקמפוסים של המכללות בארה"ב, שם הוא מכונה "Gang Bang" או "Pulling Train" - כינוי המתייחס לגברים העומדים בתור ארוך כמו קרונות רכבת. ברוב המקרים הקורבן מובלת למצב של חוסר הכרה ע"י משקאות אלכוהוליים או סמים במהלך מסיבה בבתי האחוה (Fraternities), עד שאינה מסוגלת להתנגד. הגברים עושים רציונאליזציה לאירוע במושגים של היתקלות מינית שהפגישה אותם כאחים (Sanday, 1991).

לפי Ehrhart & Sandler (1986) ישנם מספר מאפיינים של "תסריט טיפוסי" של אונס קבוצתי.

השרון. גם כאן לא תפסו הנערים את מעשיהם כאונס, גם כאן נראתה תמיכה דווקא בנערים מצד המוסד (הקיבוץ או בית הספר התיכון), וגם כאן הוצגו הנאנסות לא כקורבנות, אלא כנערות לא פופולאריות, אשר "ביקשו זאת והביאו את זה על עצמן" - בעיני גברים ונשים כאחד.

פרק א': מציאות

יש להתייחס בזהירות לכל נתוני הסטטיסטיקה, בעיקר לזו הנוגעת לפשיעה אלימה. ראשית, אונס הוא אחד הפשעים הפחות מדווחים. שנית, סטטיסטיקה זו מבוססת על עובדות מיומני מעצרים של המשטרה או מתיקי הרשעות, שמספרם קטן בהרבה ממספר התקיפות המתרחשות במציאות. שלישית, בדיני עונשין של מדינות רבות אין סעיף נפרד לאונס קבוצתי, ועבירה זו לא הופרדה מהותית מעבירת האינוס בידי עבריין יחיד. במערכות משטרה רבות, כולל זו בישראל, אין אפילו רישום סטטיסטי נפרד לתיקים פליליים שנפתחו באשמת אונס קבוצתי (כספי, 1999).

הסוציולוג הישראלי מנחם אמיר (1971) ערך את אחד המחקרים הראשונים ששפכו אור על עבירת האונס הקבוצתי. אמיר בדק את מקרי האונס שאירעו בין השנים 1958-1960 בפילדלפיה. הוא השתמש בארכיון המרכזי של משטרה, והתבסס על 464 תיקים, הנוגעים ל-1,292 עבריינים. הוא מצא כי ב-43% מהמקרים פעלו האנסים בזוגות או בקבוצות. עובדה זו חשפה את המיתוס שהאנס הוא עבריין הפועל ביחידות - כמיתוס שיקרי. ב-105 מקרים (16.2%) האונס בוצע על ידי שני תוקפים, וב-171 מקרים (26.5%) על ידי שלושה תוקפים או יותר (בתוך בראונמילר, 1975).

בנוסף, בניגוד לרושם שהיה נהוג עד אז, מצא אמיר ש 71% ממעשי האונס היו מתוכננים מראש, ולא היו התפרצות ספונטאנית. המעשה תוכנן בדרך כלל מראש על כל פרטיו, הקורבן נבחרה על ידי הכנופיה, ובקור רוח ננקטו הצעדים כדי לפתותה לבוא למקום שיקנה להם יתרון עליה.

במקרים אחרים הוחלט מראש לבצע אונס ורק את בחירת הקורבן השאירו ליד המקרה. נראה כי תכנון ותיאום מראש הכרחיים לביצוע עבירה זו: יש לאתר מקום "בטוח", לנקוט אמצעי זהירות כדי להבטיח שהמעשה לא יתגלה על ידי עוברי אורח, משטרה או שכנים ולהסכים בעניין הקורבן. אמיר מצא גם כי בלמעלה מרבע מהמקרים בוצע בקורבן גם מעשה השפלה נוסף כלשהו. מספר מעשי ההשפלה המינית היה גדול במקרים של אונס קבוצתי יותר מאשר בעת אונס בידי יחיד, והכוונה לבעילה חוזרת ונשנית על ידי אותו אדם, מעשי סדום (מגע אנאלי או אוראלי כפוי) או החדרת חפצים לגוף הקורבן. (בתוך Gager & Schurr, 1976).

בעשורים האחרונים נמצאו נתונים מדאיגים: ממצאי מחקרים הראו כי שיעורי האונס הקבוצתיים מבין כלל מעשי האונס נעו בין 10% ל-50%. Greenfield (1997) בדק 485,290 מקרי אונס ותקיפות מיניות שאירעו בארה"ב בשנת 1993, ומצא כי 8.9% מכלל מקרי האונס בוצעו על ידי שני אנסים או יותר (בתוך כספי, 1999).

במחקר שנערך בישראל, בדקת ניצב דני גימשי (1981) 51 מקרי אונס קבוצתי שאירעו בין השנים 1977-1978. ממצאיו הראו כי האונס הקבוצתי מאופיין כ'מפגש חברתי' בין חבורת צעירים לנערה אחת, כשב-47% מהמקרים קיימת ביניהם היכרות מוקדמת. האירוע מתרחש בדרך כלל בסופי שבוע, בחודשי הקיץ והאביב ובשעות הערב המוקדמות. בדרך כלל משכנעים הנערים את הנערה לצרוך אלכוהול או סמים ולעבור עמם למקום אחר: חורשה או ביתו של אחד הנערים. הנערים דורשים ממנה לקיים יחסי מין וכשהיא מסרבת הם מאיימים עליה ומבצעים אונס, שהוא לרוב אלים ומלווה בהשפלות מיניות כמעשי סדום והחדרת חפצים לגופה. גיל הקורבנות היה נמוך: 6% מעל גיל 30, 50% מתחת לגיל 20, כש-10% היו בגילאי 13-15 שנה. 82% מהקורבנות היו רווקות. 1/3 מהקורבנות צרכו סמים או אלכוהול סמוך לאונס. 75% באו מרצון למפגש הראשוני, 54%

כחפץ מיני, ובכך תורמים לשיעורי האונס. אולם תיאוריות אלו עסקו באונס בידי אדם יחיד, והתעלמו מכך שבאונס קבוצתי קיים מרכיב מיוחד: הקבוצה. אונס קבוצתי הינו מצב מיוחד של אינטראקציה חברתית, ועל כן המרכיב הקבוצתי יכול להאיר מניעים אפשריים נוספים.

א. הסברים פסיכולוגיים:

הסברים אלו מדגישים מניעים אישיים פנימיים, הקשורים בזהות של המתבגר בחברה המודרנית.

1. יסוד הומוסקסואלי לטנטי:

לפי פרויד, מבנה הקבוצה והדינאמיקה בה מורכבים משני אלמנטים: היסוד הארוטי והמרכיב המשפחתי. יחידים נוטים להעביר ליחסיהם בקבוצה עמדות ואמוציות, שלהן יש השפעות, בדרך כלל מיניות, על עמדות חברי הקבוצה. היחיד משתמש במנהיג כאובייקט להעברת קונפליקטים פנימיים, ולרוב- מיניים. כלומר, בקבוצות קיים יסוד ארוטי באינטראקציה. (בתוך גימשי, 1981).

Blanchard (1959) טען כי קיימים אלמנטים הומוסקסואליים באונס קבוצתי. המשיכה המינית של המתבגרים גורמת להם להרגשת חולשה והעדר גבריות. החשש מפני הומוסקסואליות והבלבול בזהות המינית של המתבגר יוצרים את הצורך להגן על עצמו מדימוי מיני שכזה והוא עושה זאת על ידי השתתפות באונס קבוצתי. בדומה לפרוידיאנים, הוא טען כי המשמעות ההומוסקסואלית הלא מודעת היא בכך שגבר מחדיר את איבר מינו לנרתיק של אשה, מיד אחרי שהוצא משם איבר מין של גבר אחר, וכשריחו של הגבר הקודם נמצא עדיין על גופה.

במחקרו הוא בחן שתי קבוצות של אנסים קבוצתיים (שחורים ולבנים). הוא קרא לתהליך "מבחן חרשאך קבוצתי", משום שהציג לנערים את כרטיסי החרשאך פעם אחת בראיון אישי, ופעם נוספת בהשתתפות הקבוצה כולה, וביקש מהם להגיע לכלל הסכמה על פירוש אחד שייצג

נכנעו לאיומים, 26% התנגדו פיזית לאונס. רק 20% מהקורבנות דיווחו מיידית על האונס. עדות למיעוט הדיווח ניתן למצוא בעיתונות הישראלית. על פי העיתונות, בין השנים 1997-1990 היו בישראל 65 מקרי אונס קבוצתיים (כספי, 1999), אולם בשנת 1997 בלבד התקבלו במרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית 145 תלונות על אונס קבוצתי (הדו"ח השנתי של מרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית, 1997).

פרק ב': הסברים תיאורטיים

לתופעת האונס הקבוצתי

Ellis (1989) הציגה גישות תיאורטיות שונות שניסו להסביר את תופעת האונס בידי אדם יחיד. גישות פסיכופתולוגיות הדגישו בעיות פסיכולוגיות באישיותו של האנס. לעומתן, גישות סוציולוגיות הסבירו אונס במונחים כגון נורמות, השפעת הסביבה ותת התרבות, וייחוסו שעורי אונס גבוהים לקבוצות אתניות, למהגרים ולמעמד הנמוך. הגישה הביולוגית התמקדה בכמות הטסטוסטרון כגורם לאונס ודנה בסירוס כימי או כירורגי. הגישה האבולוציונית טענה שבתהליך הברירה הטבעית, זכרים אלימים שכפו מין השאירו יותר צאצאים, ושאונס הוא תוצאה של מתח בין הגישות האופטימאליות כלפי הולדה (נשים מונוגמיות וגברים הטרוגמים). לפי הגישה האינטגרטיבית בבסיס האונס קיימות שתי מוטיבציות עיקריות: הדחף המיני והדחף לבעלות ושליטה על מספר בנות זוג. גישת הלמידה החברתית טענה כי אונס ואלימות הם תוצאה של למידה באמצעות ארבעה תהליכים: חיקוי (מודלניג), קישור בין אלימות ומין, שימור מיתוסי האונס ודה-סנסיטיזציה לכאב ולהשפלה. לפי הגישה הפמיניסטית, אונס הוא כלי לשימור של תחושת העליונות הגברית ולשימור נחיתות מעמדן של הנשים והיותן חסרות כוח פוליטי וכלכלי. נשים עוברות "סוציאליזציה לתפקיד הקורבן". פורנוגרפיה וזנות הם שני תחומים שמובילים לדה-הומניזציה של נשים ולתפיסתן

האונס הקבוצתי הופך להיות אמצעי להשגת סטאטוס בקבוצה (בתוך גימשי, 1981).
 גם Geis & Chappell טענו כי העלייה במקרי אונס קבוצתי משקפת צורך גברי לבסס זהות מינית ועליונות דרך מעשים אגרסיביים כנגד קורבנות נשים. הנערים מרגישים ש"נשללו" מהם יחסים מיניים "חופשיים וקלים". הכעס והתסכול, יחד עם טריגר כאלכוהול, עלולים להוביל ללקיחה בכוח של מה שנשלל מהם. (בתוך Gager & Schurr, 1976).

Sanday (1991) שילבה את ההסבר אודות הצורך בהגנה על הסטטוס עם הסברים פמיניסטים. היא טענה כי אונס היווה מכשיר תרבותי שהביא נערים לתפקידים זכריים, כשבו-זמנית הגביל את האגרסיה שלהם זה כלפי זה על ידי הפנייתה מחדש כלפי אשה. היא מקשרת בין אגרסיה מינית גברית ו-Male-Bonding וטוענת שאונס קבוצתי הוא סביר יותר בקבוצות גבריות בהן ה"Bond" הגברי (Brotherhood) מגיע לדרגה של שכרות מהצלחה ולרמה מיסטית. זו הסיבה לריבוי מעשי אונס קבוצתיים בבתי-אחוה בקולג'ים: האונס הוא הדבק שקושר את האחים לגוף האגודה: כאשר גברים צעירים נותנים נאמנות לקבוצה חברתית גברית בכולה, הנתפסת כמיסטית ונצחית, הזלזול בנשים יהווה תמיד יסוד חשוב בקשר המיסטי והאגרסיה המינית תהיה האמצעי שבעזרתו הקשר מתחדש. היא טענה כי "כל עוד מועדונים אקסלוסיביים לגברים יתקיימו, בחברה שהופכת גברים למיוחסים כקטגוריה חברתית, אז אגרסיה מינית קולקטיבית כלפי נשים מהווה שלב הכנה, שבו חלק מהגברים מציגים את הייחוס החברתי שלהם, ושלב שמכיר למתבגרים חדשים את תפקידם העתידי בהירארכיה הסטאטוסים."

3. דחפים מיניים מיוחדים:

השתתפות באונס קבוצתי מהווה פורקן לדחפים שהפרט אינו מוצא להם פורקן בפעילות מינית

את הקבוצה כולה לגבי כל כרטיס. בשעת המבחנים האישיים לא עוררו הכרטיסים דימויים מיניים כלשהם, אך במהלך המבדק הקבוצתי החלו חלקם לראות לפתע סמלים מיניים שנשא אופי הומוסקסואלי. מסקנותיו מההתבוננות בכנופיות האנסים הצעירים הייתה שהיחסים המיניים והרגשות שחשו באותה ההתנסות באונס - התנהלו רובם ככולם בין הנערים לבין עצמם, ולא בין מי מהנערים לבין הנערה המעורבת. הוא טען כי הרעיון ש"אנו החברה יכולים לחלוק בינינו את אותה הנערה, להתלכד סביב אובייקט מיני משותף, ויכולים כקבוצה להגיע להתעוררות מינית משותפת" - הוא רעיון בעל השלכות הומוסקסואליות (בתוך בראונמילר, 1975).

במעשה הקבוצתי המשתתפים מגנים על עצמם מפני פאניקה הומוסקסואלית, על ידי הידיעה שהם חודרים לאשה (MacNamara & Sagarin, 1977). Sanday (1991) טענה גם היא כי באמצעות אונס קבוצתי, בו הם חולקים את אותו אובייקט מיני, הגברים בעצם מקיימים יחסים זה עם זה. הם מסווים בעצם פחד עמוק משולב בקסם מהומוסקסואליות, ולא מסוגלים לדמיון שישנן צורות של הומוסקסואליות ושל היקשרות הומו-חברתית, שאינן מיניות בהגדרתן. Beneke (1983) טען כי גברים המשתתפים באונס קבוצתי לא רק מבטאים עוינות כלפי נשים, אלא גם מביעים בכך רגשות חזקים כלפי הגברים האחרים. הוא קרא לכך "גברים האונסים למען גברים אחרים" (Men who rape for other men) (בתוך Ehrhart & Sandler, 1986).

2. בעיית הזהות המינית וחוסר הגנה על הסטטוס המיני של המתבגר בחברה המודרנית:

גם ללא נטיות הומוסקסואליות נתון המתבגר בחברה המודרנית בבלבול. המתבגר מוטרד מבחינה מינית משום שהחברה המודרנית אינה מגנה על הסטטוס החברתי בכלל, ועל הסטטוס המיני שלו בפרט. דבר זה עלול להוביל אותו לפעילות בחבורת נוער ולדפוס פתרון אלימים.

הגיון של גבריות וכות, ובעזרתו עושה רדוקציה למעצורים של כל חבר בנפרד. למעשה, מאפיין של חברות "מועדות לאונס" הוא קיום מועדוני גברים מיוחדים, שמאפשרים מגוון רחב של התנהגויות אנטי-סוציאליות, כהתפרעות, שימוש לרעה באלכוהול וסמים, השפלות, הטרדה מינית ואונס קבוצתי. החיזוק החברתי שניתן בקבוצה לחבריה חזק יותר בהשפעתו מההסתיוגויות הרשמיות מבחץ.

2. לחץ קבוצתי בקבוצה הקטנה:

מחקרים מפורסמים בדקו נושא זה בקבוצות קטנות. Asch (1958) בדק את השפעת הלחץ הקבוצתי על שינוי ועיוות החלטות שיפוטיות (לגבי אורכם של קווים שהוצגו לנבדקים). הוא מצא שבקרב קבוצה קטנה ישנם לחצים חזקים לקונפורמיות לנורמות של הקבוצה. Milgram (1963) בניסוי שערך על ציות לסמכות בדק עד כמה ניתן לשנות נורמות של יחיד בלחץ קבוצתי (הנבדקים התבקשו להפעיל שוק חשמלי מכאיב על אחרים). הוא מצא כי חברי הקבוצה פעלו בהתאם למשמעת קבוצתית. לפי Levin, בקבוצה עובר הפרט תהליך של דה-אינדבידואציה, ונוצרת מחויבות חזקה להתנהג לפי נורמות הקבוצה. Radel טען שהקבוצה הורסת ומנטרלת מעצורים הקיימים אצל הפרט נגד התנהגות סוטה, יוצרת מכניזמים להצדקת ההתנהגות (רציונליזציה) וסנקציות על אלו שמהססים (בתוך גימשי, 1981). Hazelwood (1987) תמך גם הוא ברעיון הלחץ הקבוצתי בדינאמיקה הקבוצתית. לטענתו, באונס הקבוצתי תמיד נוטל חלק משותף שאינו רוצה בכך. לעיתים, נער זה מסמן לקורבן שאינו רוצה שזה יקרה, אך הוא חסר כוח לעצור זאת. לדוגמה, אם כתוצאה מהפחד הקיצוני לקורבן נפלט שתן לפני שהחלה החדירה, יציע הנער לשחרר אותה. לרוב המנהיג יפסול זאת, ואף יטען שכעת היא צריכה ללמוד לקח, ויתחיל לענות אותה באלימות ובהשפלות. במקרים רבים הנער הנגרר ממתין להיות אחרון, וכשמגיע "תורו" אינו מסוגל לתפקד מינית.

סדירה, כמו הצורך בהנאה מינית סדיסטית במסגרת פעילות קבוצתית אלימה. (גימשי, 1981).

ב. הסברים פסיכו-חברתיים הקשורים בדינאמיקה בקבוצה הקטנה

הסברים אלו ניתנים במושגים כמו נטילת סיכון ופיזור אחריות, לחץ קבוצתי, נורמות ומנהיגות. גברים באונס קבוצתי אינם מגיבים רק למניעים פנימיים, אלא גם לתפיסתם את התפקיד שעליהם לשחק בקבוצה. הנער חושש מדימוי של חסר יכולת מינית, חלש פיזית או חסר גבריות, וחשש זה עלול לגרום לו להשתתף בתקיפה מינית (Gager & Schurr, 1976). הנער חייב לקיים ולשמר את הזכריות המצ'ואיסטית ולאשר את התאמתו המינית (Ehrhart & Sandler, 1986). Blanchard (1959) טען שהתהליך של "מבחן הרורשך הקבוצתי" סיפק הזדמנות יוצאת מן הכלל לגלות כיצד הם משנים את תגובותיהם המקוריות כדי להתאימן לדינאמיקה של הקבוצה. הוא גילה שהתגובה הקבוצתית לכרטיסים הייתה עשירה ומפורטת יותר, בגלל הלחץ של התחרות על עמדת שליטה בקבוצה והתמריץ של פעילות קבוצתית. (בתוך בראונמילר, 1975).

1. נטילת סיכון ופיזור האחריות:

בראו במחקר על נטילת סיכון בקבוצות קטנות, טען כי הקבוצה משפיעה דרך הנורמות שלה על נטילת הסיכון של חבריה. המשתנים המתווכים הם קיום מנהיג חזק, וההכרות של האנשים זה את זה. ככול שהמנהיג יהיה חזק יותר וההכרות טובה יותר - כך תיקח הקבוצה יותר סיכונים. בנוסף, "השערת פיזור האחריות" מדברת על כך שהקבוצה הקטנה מוכנה לקחת סיכון רב יותר, כמו למשל באונס קבוצתי, משום שהאחריות מתפזרת בין חברי הקבוצה (בתוך גימשי, 1981). Ehrhart & Sandler (1986) טענו כי רגשות אינדיווידואליים של אחריות לאלימות על ידי אנשים עוברת מינימיזציה על ידי הדינאמיקה הקבוצתית של האונס. הקבוצה כאילו מפתחת

3. מנהיגות

Fidler טען כי באמצעות השפעת המנהיג מופעלות בקבוצה סנקציות על היחידים אשר מסרבים או מהססים להשתתף בפעילות הקבוצתית. Radel הסביר כי המנהיג הוא זה שאישיותו קשורה לצורכי הקבוצה, ותפקיד המנהיג הוא לקשר בין הנורמות האישיות של החברים לבין הנורמות הקבוצתיות, שעלולות להיות בקונפליקט. באונס קבוצתי, המנהיג מתווך בפתרון הקונפליקט, ועל ידי רציונליזציה וסנקציות יגרום לחברי הקבוצה להשתתף באונס. (בתוך גימשי 1981).

Blanchard (1959) מצא שנערים מסוימים בכנופיה הביעו כלפי המנהיג הערצה "כמעט מזוכיסטית" שהצביעה על קשר ארוטי עז. גם המנהיגים התעוררו מינית מנוכחות הקבוצה, ובתמורה הם היו מסוגלים לעורר את הקבוצה. המנהיג הרגיש כי למען שאר חברי הקבוצה הוא חייב להפגין ביצוע ובמובן מסוים גם להתערטל בפניהם. (בתוך בראונמילר 1975).

ג. הסברים סוציולוגיים הקשורים בחברה ובתרבות:

הסברים אלו לא התייחסו ספציפית לאונס הקבוצתי, אלא לפשיעה אלימה בכלל.

1. תת התרבות של האלימות:

Wolfgang (1967) היה קרימינולוג שפיתח את תיאורית "תת התרבות של האלימות", לפיה מעמד חברתי מופיע כמרכיב מכריע להבנת האדם המפעיל כוח בכל סוגי הפשע האלים. בתוך מערכת הערכים השלטת בתרבות, קיימת תת-תרבות המעוצבת בידי בני המעמדות הנמוכים, העניים. ערכיהם מתפתחים לעיתים קרובות בכיוון מנוגד לזה של התרבות השלטת המחזיקה בעמדות המפתח. התרבות השלטת יכולה לפעול במסגרת חוקי הנימוס מפני שאינה זקוקה לאמצעים אלימים על מנת להשיג את מבוקשה. תת התרבות, לעומתה, מתוסכלת, זועמת, חסרת

יכולת להתבטא ונוטה לפנות במהירות לשימוש באלימות. אלימות ותוקפנות פיזית הופכות לדרך חיים שגרתית, במיוחד אצל הגברים הצעירים בתת התרבות. לטענתו, ההוכחה לכך היא שרוב הנוטלים חלק באלימות פלילית אנטי-חברתית (רצח, תקיפה, שוד ואונס) באים ממעמדות נמוכים ותורמים לפשע האלים בכמויות שאינן עומדות בשום יחס למספרן בקרב האוכלוסייה. תמיכה לגישה זו ניתנה במחקרו של אמיר (1971), שמצא כי 90% מאנסי פילדלפיה השתייכו לחלק התחתון של סולם המקצועות, פועלים ומובטלים. למחצית מהם היו הרשעות קודמות, בעיקר בעבירות כגניבה ושוד, התנהגות פרועה ותקיפה אלימה. (בתוך בראונמילר 1975).

Katz & Mazur (1979) תמכו בגישה זו: מסקנות הועדה הלאומית למניעת אלימות בארה"ב 1979 היו כי "אלימות היא בשימוש כדי לאפשר לצעיר להפוך לחבר מצליח בחברת הגטו". בתת התרבות של האלימות, הוכחת הגבריות דורשת תרגול קשיחות, ניצול של נשים ותגובות אגרסיביות מהירות, שהן מאפיינים של הגבר המבוגר במעמד הנמוך. הנשים בתת התרבות הזו עשויות לסייע במקרי אונס קבוצתי. פעמים רבות בנות הזוג של חברי הכנופיה משדלות את הקורבן הפוטנציאלי לבוא איתן ובכך הן מכינות את הקרקע לאונס. הקורבן היא לרוב מתבגרת מאותה שכונה או ביה"ס, שזכתה לכבוד ותגמול על הישגים, או נערה שנחשבה "מופקרת".

2. הסברים סוציולוגיים אחרים:

Sellin (1938) טען כי הקונפליקט הגורם לפשיעה נוצר בעקבות "מבוכת נורמות" בקרב מהגרים. תיאוריה זו מסבירה אונס קבוצתי כתוצאה של "התנגשות תרבויות: צעירים שמגיעים מחברה שמרנית ונתקלים בנורמות חדשות ובנערה שאותה הם תופסים כ"מתירנית מבחינה מינית", עשויים לפרש לא נכון את מעשיה ולבצע אונס קבוצתי. לפי תיאורית "ההתחברות הדיפרנציאלית" של Sutherland (1951) אונס

מין בכוח" (בתוך גימשי 1981) .

לסיכום, אונס קבוצתי מהווה צורת ביטוי קיצונית לאקלים רווי נורמות חברתיות אלימות. רוב מעשי האונס הקבוצתיים נמצאו כאלמימים במיוחד, כוללים עינויים והשפלות ומתוכננים מראש. אולם, בהעדר נתונים מדויקים, לא ניתן לדעת את מאפייניה ושיעוריה האמיתיים של התופעה. נראה כי במקרי אונס קבוצתי, המרכיב הפסיכולוגי של החבר בקבוצה והאינטראקציה הקבוצתית הם שמניעים את הקבוצה. כפי שהגדירו Gager & Schurr (1976), הגבר הוא בעל החיים היחיד שמשתמש ב"עדר" שלו (herd) כדי לתקוף מינית את הנקבות בנות מינו. רק הזכר במין האנושי חובר יחד עם גברים לסוג כזה של פשע אחים. במקרי אונס קבוצתי, הפחד של הקורבן מפני מוות, עינויים, הטלת מום וכאב הוא זה השולט ברגשותיה. חוסר האונים של הקורבן הוא טוטאלי, מה שהופך את מעשה האונס הקבוצתי לתמצית של סדיזם מיני.

קבוצתי מוסבר כהתנהגות וכנורמה שנלמדות תוך תקשורת עם אנשים בקבוצות קטנות ואינטימיות, בקשרים ראשוניים, בקבוצה בעלת הגדרות נורמטיביות שמחייבות הפרת חוק. לפי הגישה הסביבתית, פשיעה אלימה ובכללה אונס קבוצתי, היא תופעת לוואי של עיור, אי סדר חברתי, גידול דראסטי באוכלוסייה, אווירה מינית מתירנית וזמינות כלי רכב לצעירים. התיאוריה של Sykes & Matza (1957) טענה כי עבריינים משתמשים במערכת הנורמות והערכים של החברה השלטת, כ"טכניקות נטרול" להצדקת מעשיהם. באונס קבוצתי, טכניקת הנטרול העיקרית היא "שלילת הקורבן". תכונות מסוימות של הקורבן (לבושה, הסכמתה ליחסי מין עם בחור מהקבוצה, ניסיונה המיני) גורמות לכך שהאונס הקבוצתי לא נתפס על ידי מבצעיו כפשע. הנערה נתפסת על ידי הנערים כראויה למה שקרה לה והרציונליזציה המאפשרת זאת היא: "לנערה לא נגרם נזק, היא ממילא מופקרת, וידוע שניתן לקיים איתה יחסי

מקורות:

- בראונמילר, ט. (1975) **בניגוד לרצוננו - גברים נשים ואונס**. תל אביב: זמורה, ביתן, מודן.
 גימשי, ד. (1981) **אונס קבוצתי בישראל**. ירושלים: האוניברסיטה העברית המכון לקרימינולוגיה.
 כספי, י. (1998) **עבירות ועונשים בישראל**. תל אביב: אתיקה. 226-203.
 קורמן, ט. (1997) **אלימות מינית בישראל 1997 - הדו"ח השנתי של מרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית**. תל אביב: איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית בישראל.

Ellis L. (1989) **Theories Of Rape**. New York: Hemispher Publishing Corporation.
 Ehrhart J.K. & Sandler B.R. (1986) **Party Rape. Response To The Victimization Of Women And Children**, 9 (1) 2-5.
 Gager, N. & Schurr, C. (1976) **Sexual Assault - Confronting Rape In America**. New York: Grosset & Dunllap. 219-225.
 Hazelwood, R.R. (1987) Analyzing The Rape And Profiling The Offender. In: Hazelwood, R.R. & Burgess A.W. (eds:) **Practical Aspects Of Rape Investigation - A Multidisciplinary Approach**. New York: Elsevier. 182-183.
 Katz, S. & Mazur, M.A. (1979) **Understanding The Rape Victim**. New York: A Wiley Interscience Publication. 167-171.
 Kimmel, M.S. (1991) On Sanday P.R.'s : Fraternity Gang Rape Sex Brotherhood And Privilege On Campus. **American Journal Of Sociology**, 96, 6, 1607-1609.
 MacNamara D.E.J. & Sagarin, E. (1977) **Sex, Crime and the Law**. New York: The Free Press. 54-57.

איפה כפתור ה - STOP ?

אילנה בודווג

הכותבת היא מתנדבת במחלקה החינוכית במרכז הסיוע בירושלים.

לו יכולתי להקפיא את התמונה,
לסובב את ראשי לכל הכיוונים,
ולהתרכז בכל הפנים המביטות,
השואלות, המרמזות, המחכות.

לו יכולתי ללמוד את הלחישה,
שתעצור את הזמן ותיתן לי להבין
את כל אחת מהנשמות,
שמוצבות מולי
וחשות, רועשות, מגלות.

לו יכולתי לצאת מהדלת
ולהרגיש שתמה משימתי,
שהגיע הזמן לפתוח דלת חדשה,
להניח את משאותיי,
לחוש תחושה של רוגע
ולהעביר אותו הלאה,
עד שהטוב שלי ינצח.

אך אינני שמאן,
העובר לעולם אחר,
זהו העולם הזה,
בו אני צריכה לגשש בין המילים
ולעולם לא לדעת,
אם מצאתי את אותה המילה
המובילה לשינוי.

התמונה

שירה לר

הכותבת היא רכזת חינוך והסברה במרכז הסיוע בירושלים.

בהמשך אני חושבת שעם הפתיחות, האמפטיה, והאפשרות לדבר על הכל וגם להשתמש "במילים גסות" יש איזשהו שחרור, קצת הרפיה. זה בא לידי ביטוי בכך, שחלק גדול מהתיקים מונח בסוף הסדנא על הרצפה.

אולם הרגליים נשארות בדרך - כלל רגל על רגל, הידיים משולבות, סדר הישיבה לא משתנה כמעט (גם אם מתחלקים לקבוצות או זוגות - מה שמאפשר ערבוב של הבנים והבנות). וכך גם לא השתיקה היחסית של הבנות, אל מול פרץ המילים של הבנים.

הסדנא היא בדרך כלל בנושא של אלימות מינית בין מתבגרים ומתבססת על סוגיות קונפליקטואליות בין מתבגרים, שבהן מתבצע אירוע של תקיפה. מטרת הסדנא היא לנתח את הסוגיה, להבין את מה שהתרחש בסיטואציה, לנסות להקביל אותה לסיטואציות נוספות בחיי הנוער ובעיקר - להציב אלטרנטיבות בדמות כבוד הדדי, הקשבה, וידוא הסכמה חופשית, נתינת זמן ומרחב אישי והכרות בשונות.

השאיפה האישית שלי היא שאולי יום אחד, אני אבין את השתיקה של מרבית הבנות במהלך מרבית הסדנאות, את ההתכנסות הגופנית שלהן, את חוסר הנינוחות הגופנית. יש הרבה תשובות אקדמאיות, הבניות חברתיות, סטריאוטיפים וכדומה לשאלה שלי. למרות שאני יודעת שהסדנא שלנו כן נותנת הצצה לעולם אחר, אלטרנטיבי, וכן מאפשרת תחושת הגנה לנערות, למרות זאת, כשהכיתה מסתדרת לבסוף במעגל ואני רואה את התמונה שראיתי קודם (הידיים המשולבות על החזה, את התיק שמסתיר את הבטן, את הרגל על רגל, את המבט הנבוכ של הנערות בהשוואה לנערים) - אני נעצבת.

כשאני חושבת על מאות הסדנאות של מרכז הסיוע לנפגעות אונס ותקיפה מינית, שהעברתי מדי שנה (בחמש השנים האחרונות) בבתי הספר ברחבי ירושלים, בעיקר גילאי חטיבות הביניים (16-13), יש לי תמונה העולה לי לראש ושאינה אני גם הרבה פעמים הולכת לישון בלילה:

קבוצה של כ- 15 עד 20 נערים ונערות יושבים ויושבות במעגל בכיתה. המעגל מחולק מיגדרית: בנים, בנות. פה ושם יש בן ששובר את קבוצת הבנות ולהפך. זה יוצא דופן. הבנות יושבות רגל על רגל, רובן כשהתיק שלהן מונח להן על הברכיים והידיים משולבות. לאחרונה, גם הפלאפון מבצבץ מהתיק, מוכן לשליפה. שותקות. מביטות בי. מרבית הבנים יושבים ברגליים פשוקות, חיוך מבצבץ, תסרוקת פרוצה. תמיד אומרים לי שלום, תמיד מחייכים אלי, בוחנים אותי, זורקים איזו הערה.

"תרגישו בנוח" אני אומרת תמיד ומסתכלת בעיקר על הבנות. אני לא מרחיבה יותר מידי בדברים אלה, לא אומרת שזו סדנא, לא אומרת שאני לא מורה, בדברים אלו אולי אשתמש בהמשך הסדנא. אני רק אומרת להן: "תרגישו בנוח", אני גם מחייכת.

אחת או שתיים מורידות את התיק ומניחות אותו על ידן. כל השאר זזות באי נוחות: לא ברור... סה"כ ביקשתי מהן להרגיש בנוח.

כמו שאני מבינה את הסיטואציה, כאשר אני מבקשת מהבנות להרגיש בנוח, אני מפתיחה אותן בבקשתי. אני אומרת להן בסבטקסט, שכאן אפשר להתנהג אחרת. אני לא מבקשת מהן לשבת נוקשות על הכסא, לתפוס את הגוף חזק ולהגן על עצמן בעזרת התיק שמסתיר את המחשופים, חולצות הבטן, את החזה, את הבטן. אני מקווה לתת להן תחושת מוגנות, בטחון. כנראה שבהתחלה אני לא כל כך מצליחה.

דגשים בעבודה חינוכית עם קבוצות של עולים ממדינות חבר העמים

בלה שגיא

הכתבת היא רכזת פרויקט הסיוע בשפה הרוסית במרכז הסיוע בירושלים.

רק להציע מפגש ראשוני עם הנושא והייחודיות שבעבודה החינוכית הזו, אשר שונה במהותה מעבודה חינוכית עם נוער ישראלי. בתחילת עיצובו של הפרויקט ניסיתי להבין אילו נקודות עליו להדגיש בעבודה עם הנוער יוצא חבר העמים, חלק מהנקודות התבררו לי מהר מאוד וחלקן נמצאות עדיין בשלבי בירור. הנוער העולה שונה מהנוער הישראלי והוא שונה לא רק במובן מאליו - שפה, נורמות, התנהגות ורמת ידע, הוא שונה גם בהיבטים עדינים יותר אשר קשה ממש להגדירם במילים ואשר מתחדדים בהגיעם למגע עם נושא כל כך מורכב כמו אלימות מינית. העבודה מול הנוער הזה דורשת מהלך ארוך של היכרות על מנת שיבטחו במנחות וישתפו פעולה, התאמה של תכנים ונושאים אותם אנו מעלות בסדנאות, ורמת סובלנות מאוד גבוהה למיתוסים ותפיסות עולם עליהם גדלו מתוך ניסיון עיקש לשנותם (למשל בכל הנוגע למעמד האשה או הנערה ברוסיה, לזכות להגיד לא, לאחריות המשותפת על הריון, לשימוש בכלל באמצעי מניעה, למה שהם מכנים "קיום יחסי מין כשהנערה שיכורה" ועוד).

הסדנאות אותן אנו עורכות בפרויקט הסיוע בשפה הרוסית נועדו הן לעורר מודעות בכלל לנושא האלימות המינית (אך לרוב הן לא עוסקות רק בנושא האלימות המינית כפי שאסביר בהמשך) והן להביא לפנייה למרכז לקבלת סיוע בפרט. הקבוצות איתן עבדנו במהלך השנה הראשונה לפרויקט היו קבוצות מגוונות משכונות שונות בעיר; הן כללו קבוצות של נשים, של נוער, קבוצת נערות וקבוצה של נוער שרק עכשיו הגיע

באחד המפגשים שלי עם קבוצות של נשים עולות ממדינות חבר העמים, שאלה אותי אשה שהיא רופאת ילדים במקצועה, אם אני יודעת מהו ההבדל בין נערה "ישראלית" לבין נערה "רוסיה". כששאלתי אותה מהו, אמרה כי נערות "ישראליות" מגיעות אליה לבקש מרשם לגלולות ואילו הנערות ה"רוסיות" מגיעות על מנת לבצע הפלה. הנקודה אותה היא ביקשה להדגיש בדוגמא זו היא כי למרות העלייה לארץ, ההתערות בחברה הישראלית, בנוער הישראלי ובמערכת החינוך הישראלית בנקודה הזו אשר קשורה ליחסי מין, שיקולים לקיומם ואמצעי מניעה, הנערות הן עדיין "רוסיות". עניין זה משתקף אף בתפיסות של נערים איתם נפגשתי במהלך סדנאות לנוער עולה מחבר העמים, אשר שריות עדיין עמוק עמוק בתוך מערכת החינוך הרוסית, שבחירה לענות על כל שאלה רלוונטית של בני הנוער בנושא "רגיש" כמו מין, אמצעי מניעה, אלימות מינית או העדפה מינית בשתיקה רועמת אשר מהדהדת עדיין מהתקופה הסובייטית. השתיקה של מערכת החינוך ושל ההורים אל מול החשיפה המתמדת והבלתי אמצעית עם פורנוגרפיה קשה בטלוויזיה, בחוברות מקיוסקים בפינת רחוב או לחילופין בהתבוננות בזונות בפינת הרחוב, ולאחרונה אף דרך האינטרנט, יצרה פער עצום וחור שחור בין מה שהנוער רוצה להבין ולברר ובין הבוטות אליה הוא נחשף, אך אל מולה הוא עדיין נותר ללא מענה אמיתי לשאלותיו.

הדגשים בעבודה החינוכית עם קבוצות של עולים חדשים או ותיקים ממדינות חבר העמים הם דגשים שונים ומגוונים. במהלך מאמר זה אוכל

מסוימות, ביחס לאלימות המינית. דוגמא אחת לכך היא ההדגמה דרך חווית ה"לא שאלו אותי" שבעלייה לארץ את תחושותיה של הנתקפת מינית, שלא נשאלת לגבי הפגיעה המינית שפוגע בה התוקף.

אחת הסוגיות המרכזיות אשר עלו דרך מחקר מקדים על אוכלוסיית ברה"מ לשעבר, היא שכיחותה של תופעת האונס הקבוצתי, בייחוד בגילאי הנוער. בקרוב ל- 25% מהפניות למרכז הסיוע "סוסטרי" (אחיות) במוסקווה בשנת 98, מדובר היה ביותר מתוקף אחד, כלומר באונס קבוצתי. היחס בחבר העמים למקרים הללו הוא בדרך כלל חד-כיווני - הנערה הביאה את זה על עצמה; היא התלבשה פרובוקטיבי, השתכרה והסתובבה ב"חברה הלא נכונה", היחס לאותם נערים לעומת זאת הוא סלחני - הם השתכרו ו"לא ידעו מה הם עושים". מאחר ולרוב המקרים הללו לא מגיעים במדינות חבר העמים לבתי המשפט, וכמעט אף פעם הם לא יגיעו אם הנערה לא היתה בתולה למשל, אז הנערים הללו לא נענשים והנורמה החברתית משתרשת. הפשיעה הכנופיתית שמתחילה מגיל מאוד צעיר במדינות חבר העמים (אשר גם היא כבר קיימת בארץ) מביאה למנהגי ענישה למשל של מנהיג של כנופייה אחת על ידי אונס קבוצתי של חברתו על ידי הכנופייה האחרת, והנקמה מצדו היא לרוב זהה. מעובדות אלו אסור להתעלם בעבודה חינוכית מול נוער יוצא חבר העמים ולכן חלק גדול מהסיטואציות בהן אנו עוסקים בקבוצה מתארות דינמיקה של פגיעה קבוצתית ומבצעות מהלך של ניתוח משותף עם בני הנוער איך מתנהל המהלך החברתי הזה אשר נגמר בפשע איום כל כך.

העבודה החינוכית של הפרוייקט לא מסתיימת בעבודה עם בני נוער, בשל הצורך החיוני

לארץ ולומד יחד במסגרת של אולפן על-יסודי, ולעיתים מתוכננות קבוצות נוספות, חלקן ממתנ"סים וחלקן דרך קידום נוער ומתוכנן אף פרויקט משותף עם חוות הנוער הציוני.

העבודה מול הנוער העולה מחבר העמים דורשת מהלך ארוך יחסית של בניית אמון ושחרור מנורמות הנימוס המקובלות אשר גובלות גם בסגירות וחשדנות, בשל כך המבנה של הסדנאות שלנו מורכב ממספר פגישות, העוסקות לא רק בנושא האלימות המינית. בשל הבורות הגדולה בנושאי מין ואמצעי מניעה אנו מקדישות את אחת הפגישות לנושא השיקולים לקיום יחסי מין, ובמפגש אחר חברנו למתנדבת משיל"ה אשר מעבירה סדנא מאוד מוצלחת בנושא אמצעי מניעה, שמתגלה תמיד כהכרחית. את נושא המסרים החברתיים והסטריאוטיפים הרחבנו במהלך הסדנאות גם לנושא הקרוב ללבם, התפיסות החברתיות ביחס אליהם כעולים מרוסיה ובפרט ביחס לבנות. שוחחנו על הסטריאוטיפ של "הרוסיות הזונות", אתו נפגשות הנערות הללו מדי יום ביומו ונאלצות למצוא דרכים משלהן להתמודדות הקשה הזו. אחת הנערות, בת 16, היתה רק שבועיים בארץ כשעלתה לאוטובוס ואשה נטפלה אליה בשל לבושה - "אתן כל הרוסיות זונות, תראי איך את מתלבשת!" כשהנערה סיפרה לי את זה היא שאלה בתמימות - "אבל למה דווקא אליו היא נטפלה, היו שם מלא בנות ישראליות שהיו לבושות בדיוק אותו הדבר?" הסדנא היוותה מקום בטוח עבודה ועבור נערות נוספות לספר את הסיפורים הללו, לחלוק את הכעס והכאב על החברה הישראלית ולנסות להבין למה דווקא אליהן מתייחסים ככה.

במהלך הסדנאות אנו אף משתמשות בניסיון החיים האישי שלהם בכדי להבהיר להם נקודות

להיפטר ממנה", "גברים יהיו גברים בכל מקום" ובמשפטים נוספים אשר מביעים את הייאוש העמוק בו נמצאות נשים אלו אשר מרגישות שאין להן כל אפשרות לנצח את המערכת. הסדנאות שלנו, בהן אנו מסבירות את החוק במדינת ישראל, מציבות בפניהן את העובדה המפתיעה שכאן ניתן להתלונן במשטרה גם "על שטויות כאלה" כמו הטרדה מינית ואף על אלימות מינית מצד בעליהן, מציעות תמיכה ללא תשלום וליווי לאורך כל ההליך הפלילי במידה וירצו בו או ליווי רגשי וסיוע; סדנאות אלו מהוות מהלך של העצמה, של מפגש אחר עם האוכלוסייה הותיקה / הישראלית, עם אידיאולוגיה של התנדבות ועם העובדה שהן אכן לא לבד, וכי יש להן מקום שמרגיש כי זוהי זכותן לדבר, בשפת אמן, ולקבל את כל התמיכה אשר ירצו בה.

להעלאת מודעות גם בקרב האוכלוסייה המבוגרת יותר של העולים שהגיעו לארץ בשנים האחרונות. אנו עורכות מפגשים חד-פעמיים או רב-פעמיים עם קבוצות של נשים או קבוצות מעורבות, מפגשים אשר מחדדים את הנורמות והחוק הישראליים בנוגע לאלימות מינית, ובייחוד לכל מה שנוגע להטרדה מינית במקום העבודה. הנשים אשר מגיעות לארץ וזקוקות נואשות למקום עבודה, מהוות קבוצת סיכון כפולה להטרדה מינית מסוג כלשהו במקום העבודה. בשל אי ידיעת השפה, הנורמות החברתיות והקודים התרבותיים בכל הנוגע למשל ל"כללי חיזור" יחד עם הצורך הנואש בכסף ובמקום עבודה, הן הפכות לקורבנות של ניצול קורע לב. פעמים רבות פגשתי בתפיסה סלחנית מצד הנשים ביחס להטרדות מיניות מצד מנהלים או בכירים במקום העבודה, כ"רעה חולה שאין איך

נערים נפגעי תקיפה מינית השלכות אישיות וחברתיות

חן יקיר

הכותב הוא רכז קו הסיוע לגברים ולנערים נפגעי תקיפה מינית.

בהתייחסות לבני נוער כקבוצת מיקוד, עולה מן המחקרים נתון משמעותי ומזעזע: עד גיל 12, מספר הילדות ומספר הילדים שנתקפים מינית הינו זהה. במשך שנים מרבית הדיווחים על תקיפה מינית היו בילדות ובנערות. מכאן, ברור לנו שקולם של הילדים ושל הנערים כמעט ואינו נשמע. קולם מגיע לידי ביטוי בדרך כלל, רק בהגיעם לגילאי עשרים עד חמישים. מדינת ישראל מאופיינת במבנה חברה פטריאכלי, אשר בה לגברים יתרון חברתי במערכות השלטון, השכר, חופש הביטוי, רוב בצמתים של קבלת החלטות במדינה כגון מערכות השלטון, התקשורת, הביטחון, המגזר העסקי, עמדות הניהול ועוד. למרות כל זאת אין לגיטימציה לדבר על תקיפה מינית בגברים!

מדובר, אם כן, בנורמות תרבותיות-פטריאכליות, אשר דווקא הן אינן מאפשרות שיח על ילד/נער/גבר שנתקף מינית. בהגדרה זו אנו כוללים את כל מי שנקלע בניגוד לרצונו ולהסכמתו, או על פי החוק עד גיל 14 ללא שיקול דעתו, למצב בו הוא אינו בעל שליטה על גופו. העובדה שכתשעים וחמישה אחוז מהתוקפים הינם בעצמם גברים, מסבירה אולי באופן חלקי מדוע עצם ההתמודדות מול התקיפה מהווה איום על הנורמות הפטריאכליות וסותרת אותן. קושי נוסף בהתמודדות עם הנושא במסגרת חברה פטריאכלית היא של פגיעה בזהות הגברית של הנתקף. התקיפה על פי נורמות אלו וחשוב לציין שלא על פי נורמות של מרכזי הסיוע, מאיימת על זהות גברית מצ'ואיסטית בה מצופה מן המין הגברי להיות חזק, מפרנס, פותר בעיות, לא מביע רגשות, הטרוסקסואל, "בעל", אב ועוד. ערכים

המאמר מסתמך ברובו על תכנים שנלמדו מתוך עבודת השטח של קו הסיוע לגברים ולנערים נפגעי תקיפה מינית. הקו פועל משנת 1990 ורוב העבודה בו נעשית על ידי מתנדבים. מתנדבי הקו מפעילים קו סיוע טלפוני הפועל כל ימות השבוע ועוסקים בעזרה לנפגעי תקיפה מינית והקרובים להם, בליווי הנפגע וקרוביו בהליך הפלילי, בקיום קבוצות תמיכה לגברים בוגרים שעברו תקיפה מינית, בהכוונה לטיפול מקצועי ועוד. בנוסף אנו עושים מאמצים גדולים להעלאת מודעות הציבור הישראלי לתופעת התקיפה המינית בילדים, נערים וגברים על ידי מתן הרצאות וסדנאות בבתי ספר, בפנימיות, בישיבות, לסגל הוראה, לאנשי טיפול, לקבוצות נוער בסיכון, ולקהלים שונים. משימה זו נתקלת בקירות אטומים ברוב המקרים.

עיקרי הדברים המובאים במאמר זה, מתייחסים לעדויות, התייחסויות, קשיים והצלחות של האנשים אשר פנו לקבלת סיוע, ומהעבודה שנעשתה מול קהלים שונים ומול הציבור הישראלי.

תקיפה מינית בבני המין הגברי מפחידה ומאיימת על רוב הציבור אשר שומע את הכותרת. רבים מזדעזעים מעצם האפשרות של מציאות התופעה ולרוב מבטאים חוסר אמון מוחלט בעצם קיומה ובממדיה. על מנת להבין את הקושי של ילד, נער או גבר שעבר ו/או עובר תקיפה מינית, יש להבין את ממדי התופעה. בהסתמך על מחקרים מהעולם המערבי, מקובל לטעון שאחד מתוך שבעה גברים עבר תקיפה מינית בחייו.

נעימים אני מבקשת שתספר לאימא, אפילו אם מי שעשה לך את זה הוא מישהו שאימא מאוד אוהבת".

השלכות אישיות על נער שעבר תקיפה מינית, אם בילדותו ו/או בשנות התבגרותו מתבטאות בבדידות רגשית, בטרואומה שלרוב לא עובדה, בניסיונות קשים ומרים לשמור סוד אפל, שלרוב אינו מודע הנפגע לפשרו. חוסר המשגה, פחד מוצק מפני תיוג חברתי, לעג וביזוי מצד בני נוער ומצד המבוגרים אינם מאפשרים ברוב המקרים לנער לשתף בתקיפה המינית שעבר ו/או עדיין עובר. פעמים רבות כשנער משתף אדם בסיפורו, הוא נתקל בתגובות כגון: אם היית מספיק גבר - "זה" לא היה קורה לך; אתה מספיק חזק לשים את "זה" מאחוריך ולהיות כמו כולם; למה אינך יכול להניח ל"זה" ולעבור לסדר היום? ועוד. למרות שמי שמגיב כך, ודאי מאמין בעמקי ליבו שטובת הנפגע נמצאת למול עיניו, מה שלמעשה מסרים אלה אומרים לנער הם המקבילה הרגשית לנער שנשך על ידי כלב התקפה ואומרים לו "אם רק תתעלם מזה, זה יעבור". לא רק שתגובות בסגנון זה משמשות מראה לחוסר ההבנה הטוטאלי של השלכות לטווח ארוך של ניצול ופגיעה מינית, הן מעבירות מסר ברור לנפגע. הוא מודע לחוסר היכולת והאונים של המאזין לסיפורו ומקבל תוקף שמה שקרה לו היה כל כך זועתי ומגעיל, שמוטב היה כי ינצור את פיו. מסקנתו הברורה היא שסיפור הסוד יבריח את השומע. כילד וכנער הוא למד להעמיד פנים ולהגן על רגשות של אחרים; בבגרותו, הוא משוכנע שעליו להתמיד בהעמדת הפנים על מנת לשרוד בסביבה עוינת. הוא מרגיש שאף אדם לא יוכל לעמוד בידיעה של מי הוא באמת ובפרץ האימה והשונות של סיפורו. חוסר היכולת של שומעיו בהבנתו להכיל את סיפורו ואת רגשותיו, מצטיירים בעיני רוחו כראייה שהוא אינו נסבל. הנער יכול להיתקל בתגובות ארסיות

אלו והכמיהה להצליח ולממשם במהלך החיים ובגיל ההתבגרות בפרט, מציבה משימה קשה עבור כל ילד ונער, אך קשה שבעתיים ולרוב נמצאת בקונפליקט עצום לאותו אדם שנתקף מינית. יתר על כן, התקיפה של גבר על ידי גבר מעוררת בהקשר החברתי בישראל (לא בתפיסות של מרכזי הסיוע) את נושא הזהות המינית של הנתקף ובקונוטציה שלילית. תקיפה מינית בזכר על ידי אישה, נתפשת על פי קריטריונים פטריאכלים כמושא רצונו של כל "גבר נורמטיבי" ואינה משאירה מקום לשליטה של האדם על גופו. גבר/נער אשר אינו מעוניין במגע מיני עם אישה, נתפש על ידי החברה כמי שאינו מתאים לקריטריונים אותם הציבה. החוק אינו מרשה לקיים מגע בעל אופי מיני בין ילד/נער לבין אישה, עד היותו בן 14. חשוב לבחון את הפגיעה הנרחבת בנפשו של קטין אשר למשל נכפתה עליו מערכת של יחסי מין עם אימו, אחותו הגדולה, המורה בבית הספר ועוד (כחמישה אחוז מהמקרים) מול ציפייה חברתית זו.

ההקשר האסוציאטיבי הראשוני שנעשה מול צמד המילים "תקיפה מינית", מצביע על גבר התוקף אישה (הדבר נכון לגבי כל גילאי ההתייחסות). עברנו כברת דרך בחינוך הילדות שלנו להיזהר ממצבים של תקיפה מינית, נכון שאנחנו בעיצומה וארוכה הדרך עדיין. איננו מחנכים את הילדים שלנו על אפשרות של קיום מעשה מיני בין זכר לזכר. אין ממשיגים לבנים ולבנות על קיום יחסי מין בין גבר לילד, ולכן ילד (בן) אינו יכול להבין את המתרחש, כאשר למשל אביו תוקף אותו במשך שנים ארוכות. חינוך מיני לילדים אינו כולל דיבור על יחסי מין בין גבר לבין ילד או נער. הרשו לי לצטט משפט ששמעתי מאימא שאמרה לבנה אמירה יוצאת דופן אשר מאפשרת לילד לספר על גילוי עריות. "אם מישהו נגע בך ועשה לך כל מיני דברים מוזרים ו/או לא

מהתקיפות המבוצעות כלפי נערים מתבצעות על ידי אונס קבוצתי (שני אנשים או יותר). רוב התוקפים מוכרים לנער ורוב התקיפות מתרחשות בזירה המוכרת לו. מיתוסים וסטריאוטיפים המנכסים את התקיפות לאנשים לא נורמטיביים, זרים ומתרחשות בסמטה אפלה אינם משקפים את המציאות.

בשנת 2003, רק שלושה אחוזים מהנערים ומהגברים שפנו למרכזי הסיוע הגישו תלונה במשטרה נגד תוקפיהם. בתור חברה, עלינו לשאול את עצמנו מדוע 97 אחוז מהם אינם רואים באפשרות זו צעד לגיטימי ונורמטיבי? בתור חברה, עלינו להכיר בכך שקיימת בעיה ושעל כולנו לעשות משהו בנידון. הרעיונות והתפישות של החברה הכללית מול ניצול מיני, מול גילוי עריות ומול תקיפה מינית של המין הגברי צריכים לעבור שינוי. חוקים צריכים להתעדכן, יש לכתוב ספרים ומחקרים בנושא, וגינויי התופעות צריכים להישמע בקול רם במרכז התקשורת הציבורית. עלינו להבהיר שאיננו מוכנים להשלים עם חברה המתעלמת או מתרפקת על ניצול מיני לסוגיו ובכך מקריבה את בניה לתוקפים אשר אינם מוקעים ורובם אינם נענשים. האם לא מובן הדבר מאילוי שעלינו להגן על ילדינו, על אהובינו ועל עצמנו? האם לא מסכים כל אדם שניצול מיני בילדים ובבני נוער היא בעיה חמורה? לצערנו, ישנם כוחות רבים הפועלים נגד שינוי חברתי, חלקם מודעים ופעילים וחלקם תומכים בניצול המיני דרך התעלמות, הכחשה, שתיקה, הקטנת ממדי הפגיעה והשלכותיה וגילויי אדישות למיניהם. זו האחריות של כל אחד ואחת מאתנו לשים קץ לתופעה. להוקעת והענשת התוקפים ולהתגייסות שתיצור סביבה תומכת ואוהדת לנפגעים. זו חובתו של כל אזרח לשים קץ לניצול מיני. לכל ילד ולכל נער עומדת הזכות למשפחה בריאה ואוהבת. כאשר המשפחה אינה מתפקדת

כגון: גבר אמיתי היה הודף את התוקף; אתה נשמע כמו נקבה; מי שמשחק באש מקבל כויות; אתה הומוסקסואל (אם נתקף על ידי גבר) או איזה כיף זה- הלוואי על כל אחד (אם נתקף על ידי אישה). תגובות אלו, תופשות את הנפח הרחב יותר ברצף. מכאן, שהנער בין אם הוא סובל ממערכת של ניצול מיני מתמשך מילדותו כגון גילוי עריות לסוגיו, ניצול של מורה, בני נוער אחרים ועוד, ממפה את הסביבה ומגלה שהיא רחוקה מלהיות תומכת ולרוב מעדיף לשתוק מאשר לפנות לסיוע ולשיקום חיי. חשוב להבין שניתן לשקם את החיים לאחר התעללות מינית וככל שמקדימים לעשות זאת, כך נחסך סבל רב! השלכות חברתיות אלו, מתחילות בראשונה מכך שהחברה הישראלית אינה מגדירה את התקיפה המינית בילדים בנערים ובגברים כתופעה חברתית רחבת היקף. החברה מתעלמת מהנתון לפיו אחד מתוך שבעה גברים עבר פגיעה מינית בחייו ואינה שמה אותה בראש סדר היום הציבורי ומוקיעה אותה. תפישתם של הנפגעים לפני פנייה לשתף בסוד היא שהחברה תתייג אותם לשלילה הרבה יותר מהאופן בו יתויג התוקף. לצערנו, ברוב המקרים הם צודקים.

החשיפה בתוך הקהילה משולה להלשנה ולערעור עמודי היסוד שלה. בני משפחה פעמים רבות מתייחסים לנפגע בבית לאחר שחשף את הזוועה כאל אדם ההורס את מרקמה. המשפחה דואגת בעיקר ל"מה יחשבו השכנים" בבניין היוקרתי, חברי הקיבוץ, הקהילה, השכונה, תלמידי בית הספר, תלמידי הישיבה, תושבי הכפר ועוד. הנער מבוזה, נלעג ומורחק פעמים רבות ממשפחתו ומסביבתו.

בני נוער מותקפים פעמים רבות בבית ספרם על ידי נערים אחרים ו/או על ידי בעלי סמכות כגון מורים ואנשים הנתפשים על ידם כך. חלק ניכר

החברה אינה מממשת חובה ציבורית זו, ובכך מאפשרת לתוקפים להמשיך ולתקוף לאורך זמן ופעמים רבות עשרות ומאות ילדים ובני נוער. ראו את המקרים שהתפרסמו בתקשורת בתחילת שנת 2004.

בשנת 2003, חל גידול של עשרה אחוזים במספר הפניות החדשות לקו הסיוע (בשנת 1991 התקבלו 19 פניות חדשות ובשנת 2003 התקבלו 605 פניות חדשות). על פי הבנתנו, הגידול חל בדיווח ולא בכמות התקיפות, וזאת בזכות עבודה אינטנסיבית מול התקשורת בארץ להכיר את התופעה וממדיה ולהנגיש את הסיוע לנפגעים ולקרוביהם. שר הרווחה ח"כ זבולון אורלב ציין ביום העיון "שתיקת הגברים" שעל מדינת ישראל לשים את תופעת התקיפה המינית בילדים ובבני נוער על ראש סדר היום הציבורי וקרא למיגור התופעה. מי ייתן וקריאתו תתממש בקרוב.

על פי קריטריונים אלו, על החברה להגן על ילדיה מפני פגיעה (למשל תופעה של גילוי עריות). כשהדבר אינו מתאפשר, עלינו לספק חברה מרפאת לנפגעים ברגע שהניצול המיני מתגלה. אני רוצה להדגיש שבמדינת ישראל קיים חוק המחייב כל אדם בדיווח לרשויות הרווחה ו/או לשלטונות החוק וזה לשונו: "היה לאדם יסוד סביר להניח כי זה מקרוב נעברה עבירה בקטין או בחסר ישע בידי האחראי עליו, חובה על האדם לדווח על כך בהקדם האפשרי לפקיד סעד או למשטרה", החוק מגדיר את הפוגע כאחראי על הקטין או על חסר הישע: הורה, אח, דוד, סב, שמרטף, מורה, מדריך. גם במקרה שהתוקף אינו אחראי, אך הפגיעה נעשתה במעון, מוסד או מסגרת חינוכית (למשל נערה שתקפה נער אחר) מוטלת על האדם חובת דיווח. בכל מקרה של התלבטות, המדווח יכול להתייעץ ו/או לפנות באופן אנונימי לפקיד/ת סעד". לצערנו, מרבית

מרכיבים המייחדים את עולמו של נער דתי נפגע תקיפה מינית דגשים ראשוניים לסיוע לאוכלוסייה ייחודית

מאיר ברנד

הכותב הוא רכז קו הסיוע הדתי לנערים ולגברים נפגעי תקיפה מינית.

רגישות תרבותית ומודעות לייחודיות עולמם החוויתי של בני קבוצות מיעוט בחברה רב תרבותית, עולה כיום יותר ויותר בעולם הטיפול כחלק מהמהלך הפוסט-מודרניסטי הכללי¹. בדיון בעולמו של הפונה המתבגר הדתי אנסה לבחון ראשית צירים בסיסיים המאפיינים את גיל ההתבגרות ואת התהליכים אותם עובר המתבגר. אבקש למקד את תשומת הלב באיומים על תהליכים אלו המתעוררים בעקבות התקיפה המינית, תוך התמקדות בעולמו של המתבגר הדתי והחרדי.

נראה כי דיבור על עולמו של המתבגר, ובפרט עיסוק המכוון למרכיב הזהות החברתי או הקהילתי, אינו יכול שלא להתחיל בתיאוריה ההתפתחותית של אריק אריקסון (אריקסון, 1950). אריקסון רואה בשנות ההתבגרות שנים בהן ניצב המתבגר במשבר התפתחותי המעמידו בצומת שבין זהות מוגדרת לעמומה (identity vs. role diffusion). הוא רואה את גיל ההתבגרות שלב בו מרגיש המתבגר צורך לגבש לעצמו זהות עצמית יציבה שתבטא את השקפת עולמו ותקל עליו להוביל את עצמו בחייו. חשוב להדגיש כי התיאוריה של אריקסון מתמקדת במשבר המאפיין כל שלב בהתפתחות האדם, כך שהסכנות הכרוכות בפתרון לא יעיל של המשבר נוכחות בתיאוריה בצורה מובנה. באשר למתבגר, הוא ניצב מול סכנה של חוויית עמימות ביחס

ביום ה', 27 בנובמבר 2003 התקיימה התורנות הראשונה בקו החירום של קו הסיוע הדתי לגברים ולנערים נפגעי תקיפה, במסגרת מרכז הסיוע לנפגעות תקיפה מינית ולנפגעי תקיפה מינית בתל אביב. המתנדבים שעברו הכשרה בדומה לקורסי המתנדבות והמתנדבים במרכזי הסיוע למדו ותרגלו, לצד דיון בגבריות ובתקיפה מינית, את עקרונות הסיוע הפמיניסטי אותם הם מיישמים בסיוע לפונים לקו. בנוסף, נתן קורס מתנדבים זה את המסגרת הראשונה, למיטב ידיעתנו, לדיון מעמיק בעולמו הייחודי של גבר דתי נפגע תקיפה מינית. הפעלת קו סיוע ייחודי זה הינה חלק ממגמה כללית יותר במרכזי הסיוע, של ניסיונות לאפשר ולהנגיש סיוע ייחודי לקבוצות מיעוט תרבותיות, זאת אף שהסיוע הפמיניסטי עליו אנו אמונות ואמונים מתבסס על האוניברסליות של חוויית הפגיעה כתשתית היכולת האמפתית עליה מבוסס הסיוע. את הדברים הבאים אקדיש לייחודיות חווייתו של מתבגר נפגע תקיפה מינית מתוך החברה הדתית או החרדית. אנסה לבחון את ייחודן של התגובות הרגשיות המאפיינות נערים ומתבגרים נפגעי תקיפה ככלל, כאשר הן נצבעות על ידי עולמו של המתבגר הדתי או החרדי. לבסוף אבקש להראות כי אף שרוב הדומה על השונה ופגיעה היא פגיעה באשר היא, מתנדב הבא מתוך עולמו התרבותי של הפונה מאפשר סיוע מקצועי יותר ויעיל יותר עבור הפונה.

1 לחומרים בהקשר זה סביב העיסוק בחברה החרדית: בילו וויצטום, 1994. כהנא, 2001. לתייחסות בהרחבה לסוגיות הקשורות בסיוע הניתן בקו הסיוע הדתי לגברים ולנערים נפגעי תקיפה והסיוע הפמיניסטי, "על הקו", ביטאון מרכז הסיוע לנפגעות תקיפה מינית ולנפגעי תקיפה מינית בת"א, בכתובים.

לתפקידו החברתי, חוויה הקשורה לתחושות ניכור, בילבול, ובידוד חברתי.

המקום המרכזי הניתן על פי גישה זו לתפקידה של החברה, נובע מהמשגתו של אריקסון את הזהות העצמית כשילוב בין תפיסתו של המתבגר את עצמו והדרך בה הוא רואה את החברה תופסת אותו. לכן מדגיש אריקסון כי קבוצות מיעוט בחברה רגישות במיוחד לבילבול ומבוכה סביב הזהות העצמית בשל הפער בין התרבות ומערכת הערכים בה גדלו, לערכי התרבות הכללית בתוכה הם חיים (אריקסון, 1968). עם עלייתה של החשיבה הביקורתית בגיל ההתבגרות, מערכות ערכים מקבלות מקום מרכזי אצל המתבגר, ואימוצן או בחינתן תופסים נתח מרכזי בעולמו (סולברג, 1994). יש לציין כי אריקסון, ממובילי פסיכולוגיית האגו בארה"ב של אמצע המאה העשרים, מייצג תפיסת עולם מודרנית, שעשויה להראות מנותקת מהחוויה הפוסט-מודרניסטית המובילה יותר בכתיבה כיום. אולם, בבואנו לדון בחברה הדתית, ובפרט החרדית, חשוב לזכור כי מדובר בחברה אידיאולוגית בעלת מבנים חברתיים מבוססים באופן יחסי, אשר התהליכים הפוסט-מודרניסטיים עוברים עליהם בצורה אטית יותר. מאידך, עומדת יכולתו המצטמצמת והולכת של הדור הבוגר לספק מודלים יעילים וראויים לאימוץ למתבגר המחובר מהוריו, מחנכיו ובני דורם לתרבות הכללית. מבוכתו של המתבגר בחברה כזו, השומרת עדיין, באופן יחסי, על עוגנים יציבים, ובעיקר כאלה להם היא מייחסת משמעות רבה, ביחס למוסדות המשפחה והקהילה, הולכת ומחריפה. כך נוצר תהליך מורכב, אמביוולנטי ומבלבל של בדיקה מתמדת של השתקפות האני בעיני הזולת, לצד ספקות ביחס לתוקפם של ממצאי התבוננות זו ושל דעתו באשר לעמדת הזולת (ראה מוס, 1962, 74-78).

נראה כי המורכבות המיוחדת עבור גברים ונערים דתיים נפגעי תקיפה מינית פוגעת בדיוק בנקודות רגישות אלו. יחד עם ערכים אחרים גם התפיסה הדתית נבחנת בגיל ההתבגרות ושאלות שונות ביחס לאמונה הדתית שכיחות מאוד אצל מתבגרים דתיים. לצד זאת, תהליך ההתמודדות עם משבר הזהות של גיל ההתבגרות מערב לעתים קרובות אימוץ של אידיאולוגיות שונות, כמו גם אמונה דתית (מוס, 1962, 77 ואילך). על רקע זה יש להעריך את הניסיון, המלמד כי בעקבות תקיפה מינית שאלות ביחס לזהות הדתית מתעצמות מאוד, בשני צירים מרכזיים המהווים בעצם שני צירים מרכזיים המרכיבים את הזהות הדתית. ננסה כעת, להבהיר בקצרה את מהותם של קשיים אלו?

ראשית, חוויית ההאשמה העצמית, המוכרת כמאפיינת נפגעות ונפגעי תקיפה מינית (למשל הרמן, 1994, 132-130), עלולה לעורר שאלות הלכתיות לכאורה. חשוב לציין כי תפיסת השכר והעונש, המהותית כל כך בחשיבה הדתית, מעוררת גם היא את הנפגע הדתי לחפש בעצמו אשמה קיומית, ובפרט כזו בעלת אופי דתי, כפי ששכיח יותר אצל ילדים. אולם, אצל הנפגע הדתי, החווה עצמו אשם בתקיפה, בנוסף למצוקה הרגשית המתעוררת אצל כל נפגעת ונפגע, מתעוררת לעתים תכופות גם אשמה בעלת גוון נוסף, תחושת אשמה דתית. בעיני עצמו עלול הנפגע לחוש את עצמו אשם במגע מיני אסור, ובפרט מגע הומוסקסואלי, המאפיין את רוב רובן של תקיפות הגברים, הנחשב איסור הלכתי חמור ביותר. הדבר עלול להחריף במקרה של התעוררות מינית במהלך התקיפה, אשר כידוע לנו, מסיבות פיזיולוגיות, נמצאת שכיחה מאוד אצל נפגעים. מובן כי גם שאלות הקשורות בזהות מינית, השכיחות כל כך אצל גברים נפגעי תקיפה מינית,

2 דיון רחב יותר בשאלות אלו נערך במאמר מתוך "על הקו" שצוטט לעיל.

האדם הדתי (אף שיתכן שגם אצל אנשים בעלי מרכיב "חילוני" משמעותי בזהותם) מרכיב משמעותי בזהות ובמבנה ה"עצמי" (self). נראה כי עבור המתבגר הדתי דרך הפרספקטיבה המוצעת על פי המודל האריקסוניאני שהוצג לעיל, מרכיב זה תופס מקום משמעותי.

קושי נוסף המוכר מהעבודה עם נפגעות ונפגעי תקיפה מינית צריך להבחן מחדש על רקע הפוטנציאל ההרסני שיש לקושי בזהות הדתית. דחיית החברתית של הנפגע ותחושת הבדידות הקיומית המלווה נפגעות ונפגעים, מואצת אצל הנפגעים הדתיים בעקבות הערעור שתואר לעיל ביחס לזהות. החרפת הבדידות היא בשני רבדים. ראשית, החיבור הקהילתי, שלו מקום משמעותי יחסית בקהילות קטנות ובקבוצות מיצוט תרבותיות, מצטמצם ומותיר את הנפגע עם רשת תמיכה מצומצמת ומעצים את חוויית הבדידות המציאותית שלו. ברובד נוסף, ברמה הקיומית, הבדידות המתעוררת בעקבות הפרידה מדימוי מופנם של הקיום האלוהי עלולה להיות חריפה לא פחות ולעתים אף יותר, מחוויית הבדידות בעקבות פרידה קונקרטיית והאבל אותו היא גוררת. כך אצל הנפגע הדתי גם חוויית הבדידות מקבלת ערך מוסף ברמות הכמותית והאיכותית כאחת בעקבות הקשיים הדתיים אותם מעוררת הפגיעה.

החווייה הבסיסית אותה מנסים מרכזי הסיוע להעביר לנפגעות ולנפגעים מתמצה במשפט "אתה לא לבד". חוויית הקבלה הלא מותנית והיכולת לחלוק את חוויית הפגיעה העומדת בבסיס הסיוע עמדה בהקשר המתואר בפני אתגר משמעותי. הניסיון לתת סיוע לפגועים הדתיים המביאים עימם את החוויית המתוארת, ללא יכולת להבנת עולם המושגים ממנו הן צומחות, ברמה האינטלקטואלית ויותר מכך, הרגשית הוא שעמד

נחשבות גם הן "מחשבות אסורות" בשפה הדתית, וקיומן, כחלק מהסימפטומים הנובעים מהתקיפה נחשב גם הוא עבירה הלכתית ופריצתו של טאבו. בנוסף, מתעוררות שאלות שונות הקשורות גם לעצם האמונה הדתית. הרוע הקיומי בו נתקל נפגע אינו מתיישב עם התפיסה הדתית הבסיסית כי האל הוא טוב וכך היא הנהגתו את העולם. אצל הנפגע החווה את הרוע הגלום של התקיפה המינית, מתעוררים ספקות מובנים בדבר קיומו של אל מיטיב שכזה, בקיומה של "השגחה פרטית", מוטיב מרכזי באמונה היהודית, וכדומה. בגיל ההתבגרות, בו תפיסה מורכבת יותר של האל מתחילה רק להתפתח במקרה הטוב, שאלות אלו עשויות להחוות בעצמה מאיימת. בנקודה זו יש לתת את הדעת גם על ידיעותינו ביחס לזהותו של התוקף. התוקף הינו כמעט תמיד אדם המוכר לנפגע, לעתים קרובות בן משפחה מבוגר, מורה, או בעל סמכות או שררה אחרת במערכת חברתית, מוסד לימודי או מקום עבודה. בתוך הסביבה הדתית, בן משפחה בוגר, ובפרט אב, מורה או תלמיד מבוגר וכדומה מהווה מודל דתי, וכך זיהוי כתוקף מערער גם הוא על הקודים החברתיים המהווים חלק משמעותי בהגדרת הזהות. גם המקום בו מתרחשת התקיפה, בין אם הוא מקום המזוהה כמקום דתי³ מעצם טיבו ובין אם הוא הבית, מקום מרכזי בסוציאליזציה הדתית, עלול להעצים את הפגיעה סביב האמונה הדתית. הבלבול, הנובע מחוויית האשמה אך מקבל ערך מוסף סביב שני הצירים הללו, יוצר לעתים קרובות אצל הפונה הדתי סוג נוסף של פגיעה. בלבול סביב שאלות שונות הקשורות בזהות ובחוויית העצמי שכיח בקרב נפגעות ונפגעי תקיפה מינית, אצל הנפגע הדתי עלול להתעורר "בלבול בזהות הדתית". יש לציין כי בבסיס הדברים מובלעת ההנחה כי הזהות הדתית הינה, לפחות עבור

3 יש לזכור כי מוסדות החינוך, שעבור מתבגרים הם לעתים קרובות ביותר פנימיים, מזוהים כ"מקומות קדושים", לאחרונה השמועות על תקיפות המתרחשות במקווה, מקום שטשטוש הגבולות בו הופך אותו מועד לתקיפות צוטטו גם במחקר אקדמי (הרן, 2003)

שהביאה לפנייה לקו קשורה בהתנהגות לא נורמטיבית מתוך פרספקטיבה דתית, שהיא שעוררה מצוקה במידה כזו שהביאה לפנייה לסיוע, וכך ליכולתנו להתערב ולסייע דרך הנפגעים המשניים, ולעתים אף להגיע אל הנפגע עצמו, כאשר בחר בכך.

ניסיתי לתאר את החלקים בהם זהותו הדתית האישית, הקהילתית והתרבותית של המתבגר הדתי נפגע התקיפה המינית צובעים את חוויית הפגיעה אותה הוא נושא עמו בצורה ייחודית. אנו חשים כי יכולתנו להגיע אל עולמו החווייתי של נפגע כזה, להציע לו תמיכה, הכלה, תובנה והעצמה מתוך היותנו מתנדבים דתיים ולא פחות חשוב מכך, מתנדבים הפועלים תחת זהות קיבוצית דתית, עולה. אנו חשים כי המסע אל עולמו הייחודי של הפונה הדתי, נמצא בראשיתו ושמחים להוביל מסע זה, כשמאחורינו אנו מוליכים את הקהילה המקצועית ממנה אנו באים, מרכזי הסיוע, אך חשוב לא פחות, גם את הקהילה החברתית-תרבותית שמתוכה אנו באים, החברה הדתית, המצטרפת לשינוי החברתי אותו אנו רוצים להוביל.

קו הסיוע הדתי לגברים ולנערים נפגעי תקיפה
02-5328000 (ימים ב', ה', 20:00 - 23:00)

לנגד עיני מקימי קו הסיוע החדש. האמירה "אתה לא לבד" המתייחסת לחוויות מסוג זה של נפגעים עולה מדרגה כאשר היא באה מפיו של אדם הבא מעולמו החווייתי. נתקלנו בחוויות של הפתעה ופליאה נוכח קבלתם של לבטים דתיים והכרה בהם כחלק ממה שהנפגע נאנס לשאת עמו, כשהיא באה מפיהם של מתנדבים יראי שמים, דתיים וחרדים. מעניינים במיוחד הם מקרים המתרחשים לא אחת, בהם חוויות כמו בדידות או אשמה באים גם ברמת השפה דרך המשגה הלכתית. במקרים אלו מודגמת בצורה מרשימה החשיבות הרבה של יכולתו של מתנדב להבין ולדבר את השפה הדתית מחד, ולתת לה גם פשר מתוך ההיכרות עם עולמם של הנפגעים מאידך. ניסיונו הקצר בקו הדתי מלמד על היבט נוסף של הדברים הנידונים, בו אבקש לחתום, הקשור בזהותם של יוצרי הקשר הראשוניים. מצאנו כי שיעורם של מקרים בהם יוצרי הקשר הראשוני הם הורים לילדים ולנערים נפגעים גבוה באופן משמעותי, תמונה דומה תיארו גם נשות מרכז הסיוע לנשים דתיות כאשר הצגנו בפניהן את הדברים, מתוך ניסיון הגדול בהרבה (אנצל גם במה זו בכדי להודות להן ובפרט למנהלת המרכז, דבי גרוס, על הסיוע והידע הרב שהעניקו לנו סביב הקמת הקו והפעלתו). בקרב אוכלוסיית פונים זו מצאנו כי בחלק גדול מהמקרים המצוקה

ביבליוגרפיה

- אריקסון, א. ה., (1950). **ילדות וחברה: פסיכולוגיה של האדם בתמורות הזמן**. תל אביב: ספרית הפועלים.
- אריקסון, א.ה., (1968). **זהות: נעורים ומשבר**. תל אביב: ספרית הפועלים.
- בילון, י., וויצטום, א., (1994). **רגישות תרבותית בטיפול: קווי יסוד לעבודה עם מטופלים חרדים**. שיחות כתב עת לפסיכותרפיה, ח', 2 - 114-119, 4 - 190-199.
- הרמן, ג' ל., (1994). **טראומה והחלמה**. תל אביב: עם עובד.
- הרן, ג., (2003). **גוף חרדי - פרקים מאתנוגרפיה בהכנה**. בתוך: סיון, ע., קפלן, ק., **חרדים ישראלים - השתלבות בלא טמיעה**. ירושלים: מכון ון-ליר.
- כהנא, ב., (2001). **רגישות לתרבותו של המטופל**. בתוך: חברה והתבגרות לקט הרצאות מיום עיון שהתקיים באוקטובר 2001. ירושלים: מכון סאמיט.
- מוס, ר. א., (1962). **תיאוריות על גיל ההתבגרות**. תל-אביב: ספרית הפועלים.
- סולברג, ש., (1994). **פסיכולוגיה של הילד והמתבגר: מבוא לפסיכולוגיה התפתחותית**. ירושלים: מגנס, משכל.

היבטים משפטיים של עבירות מין ומתבגרים

צו"ד חמדת חרל"פ

הכותבת ריכזה את הצוות המשפטי באיגוד מרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית ולנפגעי תקיפה מינית, במסגרת פרויקט מנהיגות נשים, היחידה למעורבות חברתית באוניברסיטה העברית בירושלים.

מינית כלפי נשים הושגו באמצעות השתתפות של ארגוני נשים והשפעתן על עיצוב חקיקה ומדיניות שיפוטית. רשימתה של איילת רזין מצביעה על שינויים חקיקתיים נוספים הנדרשים לצורך הגנה על זכויות קטינים נפגעי עבירה. שרית דרור סוקרת ברשימתה את השינוי שחל בעמדת בית המשפט בשאלת ההסכמה החופשית בעבירת האינוס, שינוי המשקף מעבר מתפיסה פטריארכלית-גברית אל תפיסה הכוללת את ההיבטים הייחודיים של הסיטואציה מתוך נקודת המבט של האישה הקורבן.

רשימותיהן של חן גלעד ואפרת פרקש מדגימות את הצורך בהכנסת קולות נוספים לשיח הציבורי-משפטי וגיבוש פתרונות משפטיים לבעיות הייחודיות לקבוצות מסוימות בחברה. שתי הרשימות מעלות שאלות המתעוררות בנוגע לאינוס נערה מתבגרת ומצביעות על הצורך בהתייחסות משפטית מיוחדת אשר תגן באופן רחב יותר על זכויותיה של נערה מתבגרת אך מנגד לא תחזק עמדות פטרנליסטיות.

הרשימות המובאות להלן עוסקות כולן בשאלות ודילמות משפטיות הקשורות באלימות מינית ומתבגרים. מעבר להבהרת סוגיות שונות בתחום זה מדגימות רשימות אלו את היחס הקיים בין משפט וחברה ומעוררות שאלות כגון: האם ניתן להשתמש במשפט ככלי לשינוי חברתי, מהן המגבלות והסכנות בשימוש זה, האם נעשה שימוש יעיל בכלי זה בחברה הישראלית ועוד.

גישות ביקורתיות של המשפט מדגישות את הממד האנושי שבו. על פי גישות אלו, המשפט אינו משקף ערכים טבעיים ואובייקטיביים אלא הוא חלק ממנגנון חברתי-פוליטי, כלי בידיה של הקבוצה החברתית החזקה העושה בו שימוש כדי לקדם ערכים ואינטרסים שלה. מטרת הביקורת היא להסיר את החזות הנייטרלית והשוויונית של המשפט ולחשוף את אופיו האמיתי. חשיפה זו תאפשר לקבוצות נוספות לקחת חלק בעיצובו של המשפט באופן שישיר גם אינטרסים וערכים שלהן.

בעניינינו, שינויים רבים ביחס החברה לאלימות

נערות מתבגרות והסכמה חופשית

חן גלעד

הכותבת התנדבה במחלקה המשפטית של איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית ולנפגעי תקיפה מינית במסגרת המרכז לחינוך משפטי קליני לזכויות אדם ולאחריות חברתית, האוניברסיטה העברית בירושלים.

ההסכמה או העדרה מבחינה בין מעשה מותר ורצוי לבין עבירה פלילית חמורה ביותר שעונשה כבד¹. שנית, המשפט אינו מסתפק בדרישה לפיה המגע המיני יתבצע שלא בהסכמת האשה, אלא מוסיף ודורש כי הגבר יהיה מודע לאי-הסכמתה. שלישית, בעבירה זו מתערב המחוקק בתחום האינטימי ביותר שבין בני האדם ועליו לעשות זאת תוך זהירות מרבית, כך שיאסור על מגע מיני אסור, על ניצול ופגיעה בקורבן עבירת המין ובחברה כולה, אך מבלי שיפגע בנימים העדינים המרכיבים את היחסים שבינו לבינה.

כאשר גבר בועל אשה בעוד היא מתנגדת למגע מיני באופן מפורש (מילולית או התנהגותית), אין חולק כי הגבר אנס את האשה, חילל את כבודה ואת האוטונומיה שלה כפרט ופגע בחברה ובנורמות החברתיות והמוסריות המכוננות אותה. אולם זהו מקרה "קל" לסיווג. כאשר אשה אינה מפעילה כוח כנגד הגבר הבוועל, כאשר אשה שותקת, קופאת על מקומה, או אף מסכימה מילולית למגע המיני, אפשר ועדיין היא לא הסכימה לכך מרצונה ה"חופשי". אולם כיצד יבחין בית המשפט בין המקרים בהם הסכימה האשה "הסכמה חופשית" ובין המקרים בהם לא התנגדה

אך נעדרה הסכמה "חופשית"? יש שיטענו, כי בכל מקרה בו גבר בועל אשה, אף אם היא הסכימה לכך באופן מפורש, גלוי ומובהק,

חוק העונשין מגדיר את עבירת האינוס בסעיף 345(א)(1) כבעילת אשה "שלא בהסכמתה החופשית". ביחס לקטינות קבע המחוקק הוראה מיוחדת (סעיף 345(א)(3)) בה נקבע כי בעילת קטינה שטרם מלאו לה 14 שנים תיחשב כאינוס אף אם המגע המיני היה בהסכמתה. לגבי נערה מעל גיל 14 חל הכלל הרגיל כפי שהוא קבוע לגבי אשה בגירה - המעשה ייחשב כאונס רק כאשר לא הייתה הסכמה חופשית. בעבר, התייחס האיסור הגורף והמוחלט על קיום יחסי מין עם קטינה מתחת לגיל 14 גם לנערות בגיל מבוגר יותר, אך החוק שונה מתוך שאיפה להתאים את החוק לרוח הזמנים המודרניים¹.

כאמור, לגבי נערה מעל גיל 14, כדי שמגע מיני עמה יכנס בגדר עבירת האונס, צריך שהמעשה המיני יבוצע "ללא הסכמתה החופשית"². דרישה זו חלה הן לגבי אינוס אשה בגירה והן לגבי אינוס קטינה מעל גיל 14. ומהי אותה "הסכמה חופשית"? רבות נכתב אודות הדרישה להעדר "הסכמה חופשית" לצורך הרשעה בעבירת האינוס. קשיים רבים - משפטיים-תיאורטיים והוכחתיים-מעשיים חבויים בדרישה זו ולכן ביקורת רבה הוטחה בה. הבעייתיות בדרישה חריפה במיוחד לאור הייחוד בה: ראשית, הסכמתה של האשה מהווה את אבן הבוחן בין הלגיטימי והאסור - בין מעשה פלילי לבין מגע מיני לגיטימי, מותר וטבעי³. יתרה מכך,

1 "דברי הכנסת", חוב' ל"ז, עמ' 5060.

2 יצוין, כי סעיף 346 לחוק העונשין, שכותרתו "בעילה אסורה בהסכמה", קובע כי הבוועל קטינה עד גיל 16 שאינה נשואה לו, או הבוועל קטינה עד גיל 18 תוך ניצול יחסי תלות, מרות, חינוך או השגחה, או תוך הבטחת שווא לנישואין, דינו 5 שנות מאסר. אולם אין המדובר באונס, עבירה הנתפסת בעייני המחוקק הישראלי חמורה יותר, ודינה הוא 16 שנה, ואף 20 שנה בנסיבות מחמירות.

3 ר' כהנא, "כשאת אומרת כן למה את מתכוונת?", הפרקליט מה 76, 77.

4 עבירת האינוס היא אחת העבירות החמורות בקודקס הפלילי הישראלי. מעט מהעבירות בחוק העונשין מטילות עונש חמור של 16 שנות מאסר, ו-20 שנות מאסר בנסיבות מחמירות.

ידוע, המאיים והמפחיד. היא אינה ילדה ועדיין אינה מבוגרת. יש בה חוסר בטחון בד בבד עם הרצון להוכיח עצמה כבוגרת. היא מבקשת לעצב את זהותה, את "האמת שלה" אך לשם כך היא עשויה לחקות את הנערות הסובבות אותה. היא נלחמת על אישיותה מול הוריה ונכנעת אל מול החברה. עד עכשיו הילדה ידעה על עצמה רק מה שהורים שידרו לה. רק בגיל התבגרות היא מתחילה לגלות את אישיותה האמיתית. כשהנערה מתחילה לתפוס את עצמה כעצמאית וייחודית - היא רוצה להתנתק מכל מה שהורים אמרו לה, אך היא עדיין לא יכולה כי היא עוד לא בנתה את האישיות העצמאית שלה. זהו שלב המעבר. בנדנדה שבין תלות לעצמאות עוברת המתבגרת תהליך של גיבוש אישיות עצמאית ובוגרת מנותקת מהתלות הקודמת בהוריה ובסביבתה הבוגרת. תהליך לא פשוט זה מלווה בשינויים גופניים, אינטלקטואליים ורגשיים, המונעים ע"י פעילות הורמונאלית אינטנסיבית⁵. ההתפתחות המינית אצל נערה מתבגרת המתבטאת בתחום הביולוגי-פיסי וכן בתחום הנפשי-רגשי היא מורכבת עד מאוד. לאור התפיסה כי החברה מאופיינת ביחסי שליטה וכפיפות בין המינים ורואה באשה, באשר היא אשה, אובייקט מיני, ברור כי הפער המובנה שבין **נערה מתבגרת** לגבר בוגר הינו קיצוני במיוחד. כאן, מעבר לכפיפות הנשית "הרגילה" המצויה בחברה, מאופיינים היחסים בין גבר בוגר לנערה מתבגרת בכפיפות נשית חריפה יותר. מכאן, שהחברה כולה, ובכלל זה המערכת המשפטית, מחויבים להגן ביתר שאת על אותה הנערה. בספרות המשפטית הוצע, כי כאשר מדובר

הרי שמדובר באונס. זאת משום שבמבנה החברתי הקיים ולאור חוסר השוויון שבין המינים, אשה לעולם אינה "חופשייה" להסכים באמת⁶. עמדה זו נשענת על הזרם הרדיקלי בתנועה הפמיניסטית, הגורס כי חוסר השוויון שבין המינים נובע מחלוקת הכוח בחברה. על פי תפיסה זו, הג'נדר הגברי מחזיק בכוח החברתי-פוליטי בחברה ולכן מעמדו החברתי עליון, בעוד שהג'נדר הנשי מהווה קבוצה חסרת כוח חברתי ולכן נחותה חברתית ואינה שוויונית לקבוצה הגברית. מתוך חלוקה זו, נטען, נוצר מבנה חברתי פטריארכאלי המאופיין בשליטה גברית לעומת כפיפות נשית⁷. מכאן, שכל אשה, בין אם הסכימה למגע מיני ובין אם לאו, הרי שהסכמתה אינה **חופשית** לאור כפיפותה לגבר.

בעוד שבתקופות קודמות, ניתן היה אולי לטעון טענה זו באופן מוחלט ומובהק, הרי שכיום, לפחות לגבי חלק מהנשים בחלק מהזמן, נראה כי יש לנשים ה"חופש" להסכים או שלא להסכים לקיום יחסי מין. יחד עם זאת, במקרים בהם פער הכוחות בין הגבר לאשה גדול במיוחד, ניתן לטעון כי יכולתה של האשה להסכים באופן חופשי אינה שלמה. במקרים מסוג זה ניתן להיזקק לגישת הפמיניזם הרדיקלי במטרה להגן על האשה המצויה במצב נחות במיוחד. סוג אחד של מקרים בהם הפער בין הגבר לאשה חריף במיוחד הוא מקרה בו גבר בוגר (מעל גיל 18) מקיים יחסי מין עם נערה קטינה (מעל גיל 14 ועד גיל 18). תקופת גיל ההתבגרות מתאפיינת בסתירות קיצוניות בהתנהגות ובתחושות. הנערה המתבגרת עוזבת בבת אחת את עולם הילדות המוכר, המוגן והבטוח אל עולם הבגרות, הלא

5 י' לבנת, "אונס, שתיקה, גבר, אשה (על יסוד אי-ההסכמה בעבירת האונס)", **פילימ** ו' (1997), 187, 192.

6 א' קמיר, "**פמיניזם, זכויות ומשפט**", (תשס"ב), ע' 55.

7 רשימה זו עוסקת בנערה המתבגרת ולכן הדיון בגיל ההתבגרות עוסק בנערה ולא בנער אף כי ברור שגם נער עובר תקופה מורכבת ביותר בתקופת התבגרות זו.

8 ח' אורמיאן, **ההתבגרות**, (תשל"ה), ע' 99, וגם: ד' ברוצקי, **משבר גיל ההתבגרות**, www.derech.netqparents_articles.htm

בפערי הכוחות המובנים שבינו לבין הנערה כדי להשיג את הסכמתה או אי-התנגדותה למגע המיני. יחד עם זאת, חשוב לזכור שככל שנרצה להגן על הנערה המתבגרת, עלינו לעשות זאת בזהירות מרבית, כדי שלא ניצור, הלכה למעשה, איסור גורף לקיום יחסי מין בין נערה מתבגרת וגברים בוגרים. משום הבעייתיות הרבה הטמונה בהתערבות המשפט במרקם היחסים העדינים שבין המינים, נראה כי לא ניתן לקבוע מסמרות באשר לקביעת הסכמתה או אי-הסכמתה החופשית של הנערה. אולם, כאשר מובא בפני בית המשפט אישום באונס שבוצע על ידי גבר בוגר כלפי נערה מתבגרת (מעל גיל 14), על בית המשפט לבחון את המקרה כולו מתוך הפריזמה של המבנה החברתי הפטריארכאלי, יחסי הכפיפות-השליטה שבין המינים והפער החריף שבין הצדדים במקרה כזה. בבואו לבחון את קיומה של "ההסכמה החופשית" מצד הנערה, על בית המשפט לוודא כי הגבר לא עשה שימוש בגילה של הנערה ובמצבה הנפשי-רגשי כדי להשיג את הסכמתה או אי-התנגדותה. יש לציין, כי אף אם מערכת המשפט תעשה כל שבאפשרותה כדי להגן על נערות מתבגרות מפני ניצול מעמדן להשגת מאווים מיניים של גבר בוגר, אין די בכך. ראוי לראות במשפט אמצעי עזר להגנה על נערות בעוד שהכלי הראשוני, החשוב והיעיל ביותר, הוא הדרך של חינוך.

במצבים בהם יחסי השליטה והכפיפות בין גבר לאשה חריפים במיוחד⁹, יש לדרוש מהגבר לקבל את הסכמתה המפורשת של האשה למגע המיני. כלומר, במצבים בהם קיימת כפיפות "מיוחדת" ויכולת ההסכמה החופשית של האשה פגומה במיוחד, יש לדרוש מגבר היוזם מגע מיני את הסכמתה המפורשת של האשה עובר לקיום יחסי המין¹⁰.

אולם, אם אנו מניחים כי במצבים חריפים אלו, יכולת ההסכמה החופשית של האשה חלשה או פגומה, כיצד הסכמתה המפורשת תפתור קושי זה? כאשר אשה חשה כי אינה יכולה לסרב להצעה המינית, או כאשר היא חשה שסירוב כזה עלול לפעול לרעתה, הרי שהיא עשויה להסכים מפורשות למגע המיני. ההסכמה המפורשת אינה מעידה בהכרח כי האשה **רוצה** ביחסי המין. בענייננו, כאשר מדובר בנערה מתבגרת, היא עשויה להסכים לקיום יחסי מין שלא מרצונה **החופשי הפנימי**, אלא מתוך הרצון לרצות את הגבר, מתוך המחשבה כי כך היא תבטיח את אהבתו אליה או מתוך הרצון להיות "מקובלת" בחברה. הגבר הבוגר עשוי להשתמש בהיותה של הנערה נתונה ללחצים שונים אלו וכך להשיג את הסכמתה המפורשת אך החיצונית בלבד, שאינה נובעת מרצונה הפנימי האמיתי של הנערה. על כן, עלינו למצוא דרך אחרת כדי לוודא שהנערה תסכים למגע המיני מרצונה "החופשי". עלינו לנסות ולהבטיח שהגבר הבוגר לא ישתמש

9 המצבים שהוצגו כדומה לכך הם יחסי מעביד-עובדת, מפקד-חיילת ומטפל-מטופלת.
10 'לבנת', 'אונס', שתיקה, גבר, אשה (על יסוד אי-ההסכמה בעבירת האונס), "פילימ" 1 (1997), 187, 207.

אונס קטינה לאחר יחסי מין בהסכמה

אפרת פרקש

הכותבת התנדבה במחלקה המשפטית של איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית ולנפגעי תקיפה מינית במסגרת המרכז לחינוך משפטי קליני לזכויות אדם ולאחריות חברתית, האוניברסיטה העברית בירושלים.

אם הפחד שיתק אותה והיא המשיכה לשכב עם הנאשם תחת משטר של טרור בכדי שלא יפגע בה ובמשפחתה - יהיו תמיד כאלה שיטענו שעשתה כן מאחר שהיא עדיין אוהבת אותו או ישאלו מדוע לא פנתה למשטרה. אם העדיפה לסיים את הקשר "בטוב" מתוך הכרותה עם 'הנפשות הפועלות', כי ב'כוח זה לא ילך' יהיו שיאשימו אותה שלא היתה אסרטיבית מספיק ולא ביטאה כלפי חוץ את אי-רצונה להמשיך בקשר, שהרי לאחר שכבר נוצר מצג של הסכמה כמעט מכלל לא יחסיים ביניהם איך היא יכולה פתאום לקום ולומר שהיה כאן אונס!

גם אם אמרת "כן" בהתחלה מותר לך להתחרט בהמשך ולומר לו "לא"! מטפטים לתודעת הנשים כל הזמן. בתי המשפט מדברים על חברה נאורה המכירה באוטונומיה של האישה על גופה, על ביטול הדרישה להתנגדות פיזית כדי לבטא אי הסכמה לקיום יחסים והסתפקות בסירוב מילולי. היו שאף הרחיקו ודרשו הסכמה מפורשת מצד האישה בכדי לעמוד בדרישת ההסכמה החופשית.¹ פשיטא כשמדובר באונס ע"י אדם זר, והדברים אפילו מתקבלים על הדעת ב "date rape", אך משום מה, כשהדבר מגיע לאונס ע"י אדם שעד כה קיימה עימו המתלוננת יחסים בהסכמה באופן קבוע, בתי המשפט לא ימהרו להתייבב לצד המתלוננת ולא בנקל תתקבל הטענה שהיחסים הפעם לא היו בהסכמה.

האם העובדה שהנערה מתעקשת לסיים את הקשר "בטוב" וממשיכה להתראות עם הנאשם חייבת לשחק כנגדה? בעבר בתי המשפט השיבו

"אמרתי לנאשם שאני רוצה להיפרד ממנו, שלא מתאים לי היחסים אתו... הנאשם התנגד לרעיון והוא התחיל לאיים עליי ועל ההורים שלי שהוא יהרוג אותי... יהרוג את המשפחה שלי... הוא אמר לי את זה, זה לא היה פעם אחת. במשך חודש וחצי והוא היה מאיים עלי, הוא היה בא אלי לחדרי...אונס אותי, החזיק את כל המשפחה שלי בפחד..."²
 "כל פעם שהוא היה עושה את זה הוא ידע שאני לא רוצה. אמרתי לו תפסיק תעשה לי טובה אל תעשה את זה!"³

כך זה מתחיל: נערה צעירה בשנות העשרה לחייה פוצחת בקשר רומנטי הכולל יחסים בהסכמה עם בחור המבוגר ממנה בכמה שנים טובות, בין אם מתוך צורך בדמות בוגרת שתמלא חסך בחום ותמיכה³ ובין אם מתוך סקרנות מינית בניצני ההתבגרות.

הגבות מסביב מורמות. ההורים בסיפור, אם ישנם בכלל כאלה, מואשמים בהזנחת בתם.

לאחר מכן, כאשר הקשר מדרדר לאלימות ו/או לסמים, האידיליה שבנתה לעצמה תלך ותדעך אט אט והבחורה תתפכח ותרצה לשים קץ לקשר-הבחור ודאי לא יקבל זאת בהבנה והיא תמצא עצמה מקיימת עימו יחסים בעל כורחה שלא מרצונה החופשי. אלא שאז אף אחד כבר לא יאמין לה שהיא לא מעוניינת ביחסים עם הבחור וגם אם תאזור אומץ להתלונן היא תחטוף חיצונית ביקורת בגין בדיית אונס והעללה על אדם חף מפשע ש"לא ידע" ו"לא צריך היה לדעת" שהיא למעשה כבר לא מעוניינת לשכב עימו, כי מה יום מיומיים?...

1 ע"פ 5739/96 יוסף בן מרדכי אוחננה נ' מ"י, פ"ד נא(4) 721, 741

2 שם, בעמ' 742

3 ת"פ (באר-שבט) 910/99 מ"י נ' שוקרון דודו, תק-מח 2000(4), 1986, פסקה 4 לפסקי הדין

4 השופט חשין בפרשת שמרת: ע"פ 5612/99 מ"י נ' בארי, פ"ד מח(1) 302, 377

המתלוננת את רצונה בהפסקת הקשר עם המערער ונאלצה להמשיכו מתוך כניעה לאימויו, הרי שלא ניתן לומר, כי הסכימה למעשים מרצונה החופשיי¹². ובהתאמה מציין ביהמ"ש כי כבר הוקעה השיטה לפיה מחטטים בהסטוריה המינית של המתלוננת, וכי בשעה שביהמ"ש מבקש לבחון את טיב היחסים שקוימו בין שני בני-זוג, אל לו לערב עמדה ערכית באשר למעשה כזה או אחר של האישה בנסיבות אחרות ובמקום אחר (תפיסת מעשה כלשהו כמתיירו)¹³.

דא עקא, עדיין נשמעים קולות, אם כי לרוב בדעות מיצוט של שופטים, המציבים את אי התנתקות המתלוננת מהנאשם כתמיהה המוכיחה לטענתם, כי המתלוננת רצתה בהמשך הקשר עם הנאשם, שכן לא עשתה די והותר כדי להבהיר לנאשם כלפי חוץ כי היא אינה מעוניינת ביחסים. אותם שופטים לא מקבלים את הטענה כי פחד מהנאשם או רצון לסיים את הקשר בצורה יפה הם אלה שהובילו את המתלוננת להתנהג כפי שהתנהגה¹⁴. אולם יש לקוות כי קולות אלה הם רק שרידים אחרונים לגישה הישנה שאפיינה את בתי המשפט בעבר אשר יפנו את מקומם לגישה נאורה יותר המדגישה את האוטונומיה של האישה על גופה ומכירה ביחסי הכוחות הבלתי שווים בינה לבין גבר בחברה שעדיין מחזיקה בדעות קדומות, מיתוסים וסטריאוטיפים.

בחיוב ובבסיס פסקי הדין המזכים נאשם בעבירת אונס עמדה "תמיהה" לנוכח אי-ניתוק הקשר עם הנאשם ע"י המתלוננת⁵. אולם כיום, בעקבות חלחול התיאוריות הפמיניסטיות לתחומים רבים וביניהם למשפט, רואים זאת אחרת. הפמיניזם התרבותי גורס כי נשים מאופיינות באתיקה של דאגה לזולת (בניגוד לגברים אותם מובילה אתיקה של צדק). אישה רואה עצמה כחלק מרשת של קשרים בין אנשים, ועל כן לא בנקל תפרק קשר⁶, ובוודאי שלא עם אדם שחלקה עימו את רגעיה האינטימיים ביותר, אשר גם אם היא חוותה את נחת ידו, יתכן שעדיין לא פגו לגמרי רגשותיה כלפיו⁷.

מאז פסק הדין שניתן בפרשת האונס המפורסמת של קיבוץ שמרת⁸, ניתן להבחין במגמה מבורכת של בתי המשפט להכיר בשונותה של הקורבן האישה מהגבר, בדרך בה היא מתנהגת לפני, במהלך ואחרי מקרה האונס⁹. בין השאר מבין ביהמ"ש את הקושי שיש למתלוננות לנתק את הקשר ולהמרות את פי הנאשם באונס¹⁰ ולא זוקף לחובתה את ההתמהמהות בהגשת התלונה למשטרה¹¹. בנוסף חוזר ומדגיש ביהמ"ש כי לבחורה אוטונומיה על גופה באומרו:

"המערער לא רשאי היה להשליך מהסכמתה של המתלוננת לקיים עמו יחסי מין בעבר, פרועים ככל שיהיו, על המשך של הסכמה מצדה. מרגע שהביעה

5 '1 לבנת "אונס, שתיקה, גבר, אשה" פלילים (תשנ"ח) 187, 223 וראה: ע"פ 277/76 בוגנים נ' מ"י, פ"ד לא(1) 561

6 ראה: לבנת, הערה 5 לעיל.

7 אולם לצערנו, טיעון זה שימש דווקא ביסוס לזיכוי מחמת הספק של נאשם באונס ת"פ (באר-שבט) 910/99, הערה 3 לעיל, פסקה 5 לפסק הדין.

8 ע"פ 5612/92, הערה 4 לעיל.

9 לבנת, הערה 5 לעיל, בעמ' 232

10 ע"פ 5739/96, הערה 1 לעיל, בעמ' 747-748

11 פרשת שמרת, הערה 4 לעיל, בעמ' 322; ע"פ 96/5739, הערה 1 לעיל, בעמ' 746-747

12 ע"פ 96/5739, הערה 1 לעיל, בעמ' 744 וראה גם פרשת שמרת, הערה 4 לעיל, בעמ' 347

13 ע"פ 96/5739, הערה 1 לעיל, בעמ' 746

14 דעת המיצוט של השופט קדמי, בע"פ 96/5739, הערה 1 לעיל, בעמ' 729-732 וראה גם: ת"פ (ב"ש) 99/910, הערה 3 לעיל, בפסקה 5 לפסק הדין, בו זוכה נאשם באונס מחמת הספק, שכן ביהמ"ש לא קיבל את טענת המדינה, כי המתלוננת פחדה מהנאשם, גם לאחר הפרידה ולכן לא העידה לגבי האונס, אלא רק לגבי מעשים פחות חמורים.

פרשת "שמרת" כצעד בדרך להשגת שוויון ביו המינים

שרית דרור

הכותבת התנדבה במחלקה המשפטית של איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית ולנפגעי תקיפה מינית במסגרת המרכז לחינוך משפטי לזכויות אדם ולאחריות חברתית, האוניברסיטה העברית בירושלים.

צעירה כבת 14 וחצי במשך חמישה ימים רצופים על ידי קבוצת נערים בני 16 וחצי, 17 ו-18, כאשר בכל פעם משתתפים מספר אחר של נערים, שלושה ארבעה ואף שבעה.³

המערכת החברתית הפטריארכאלית בנויה כך ששעבוד הנשים ע"י הגברים משולב בארגון החברתי דרך מבנה של הזדמנויות ותגמולים. נשים הופכות לחסרות יתרונות בנוגע להשגת משאבים סוציו-אקונומיים ופוליטיים. מעשה האונס מהווה ביטוי לחוסר כוח היסטורי זה של הנשים. המערכת החברתית הובנתה בסוציאליזציה של המינים בה הם לומדים את ההתנהגות הכללית המצופה ממין מסוים, כמו גם את ההתנהגות הנאותה של תפקידם המיני, כך שביחסי מין התפיסה היא כי גבר הוא תוקפן מיני ואישה היא מטרה פסיבית. הגבר לומד להיות יוזם בפעילות מינית עד כדי הפעלת כוח לצורך קיום יחסי מין אשר נתפס בעיניו כלגיטימי ונורמאלי.⁴ כך למעשה מהווה האונס ביטוי לאינטראקציה בין המינים הפועלים על פי הדפוסים החברתיים הקיימים. לאור האמור, האונס אינו נתפס כסימן להפרעה פתולוגית אלא כהקצנה של יחסי מין מסורתיים בין המינים.⁵ אולם

החברה הישראלית מתיימרת להיות חברה שוויונית אך למעשה מעגנת בתוכה אי-שוויוניות רבה בין גברים לנשים. אי-שוויוניות זו מקורה בתהליכי סוציאליזציה חברתית אשר יוצרים מבנה חברתי בו מתקיימת חלוקת כוח ברורה בין גברים לנשים - שליטה גברית אל מול כפיפות נשים ומיקומן של הנשים בתפקידי קורבן. האישה לומדת להיות פסיבית, חלשה ותלויה בגברים, תוך הפנמת תכונות פסיכולוגיות של קורבן חסר אונים שאינו מסוגל ליישם טכניקות של הגנה עצמית. מאידך לומד הגבר להיות חזק, פעיל, עצמאי ויוזם בפעילות מינית. מבנה חברתי זה הוא המאפשר את קיומו של מעשה האונס וכן משפיע על התייחסות מערכת המשפט והתמודדות עם מעשים כגון אלה.¹

האונס הנו חוויה קשה אשר על פי רוב מותרת צלקת עמוקה בנפשו של החווה אותה וכך מלווה אותו לאורך כל חייו. החוויה קשה עוד יותר כאשר ישנם כמה תוקפים האונסים ומתעללים בקורבן בצוותא, שאז מתעצמים מחד מעשי האלימות והאכזריות, ומאידך ההשפלה, הביזוי והפגיעה בקורבן.² פרשת "שמרת" הידועה הנה דוגמא לאונס קבוצתי מצמרר ומזעזע שבוצע בנערה

1 א' לבנת, "אונס, שתיקה, גבר, אישה", פלילים ו (תשנ"ח), 187 עמ' 191.

2 ע"פ 3897/30, 3913, 4624, 4625, 5485, 5703 מדינת ישראל נגד פלוני, פסקה 5 לפס"ד.

3 ע"פ 92/5612 מדינת ישראל נ' אופיר בארי ו-3 אה', פ"ד מח(1), פסקה 83 (א) לפס"ד השופט שמגר.

4 א' אדלשטיין, ניתוח אנליטי של התיאוריות המרכזיות לאונס, עבודת גמר לקבלת תואר מוסמך בקרימינולוגיה, הפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית (1993), עמ' 27.

5 א' אדלשטיין, הערה 1 לעיל, עמ' 28-29, 39.

הדעת ליחסי הכוחות בין המינים בחברה ולתפקידיהם השונים ובהתאם לכך לבחון את יסודות עבירת האונס, ביניהם יסוד ההסכמה.⁶

מכאן נודעת חשיבותו של פס"ד בארי העוסק ב"פרשת שמרת". פס"ד זה מהווה נקודת מפנה בתפיסת זכות האישה על גופה.¹⁰ בפרשה זו הועמדו לדין שבעה נערים שהואשמו באינוס, בניסיון אינוס, בתקיפה מינית ובסחיטה באיומים של אותה נערה. הם הורשעו בבית משפט השלום, זוכו במחוזי מחמת הספק, ולבסוף הורשעו ארבעה מהם בבית משפט עליון. בית המשפט העליון הרשיעם תוך תיאור מסכת התעללות ממושכת ומפרכת שנמשכה חמישה ימים, שכללה אונס קבוצתי, איומים, השפלות ואלימות, אשר כולם נעשו בנערה צעירה בת 14 וחצי.

המצב הנוהג עד לפס"ד בארי היה כי לראיות בדבר התנהגות מתירנית של האישה-הקורבן הייתה השפעה על אופן ההתייחסות המשפטית למעשהו הפלילי של האנס. התנהגות הקורבן נבחנה באורח ביקורתי והתנהגות מינית מתירנית נלקחה בחשבון כ"אשם תורם" למעשהו של האנס. ה"אשם התורם" בא לידי ביטוי כאשר בחן בית המשפט את קיומו של יסוד ההסכמה, שהנו החשוב ביותר מבין יסודות עבירת האונס. התנהגות פרובוקטיבית או מגרה של הקורבן בטרם האונס, היעדר התנגדות פעילה ויחסים קודמים בין הקורבן לתוקף השפיעו על קביעתו של בית המשפט בעניין קיומו של יסוד ההסכמה.¹¹

עם זאת, רואה החברה במעשה האונס עבירה חמורה, הזוכה להתייחסות המערכת המשפטית ולענישה.⁶

מערכת המשפט מהווה כלי לתיקון עיוותים חברתיים, להסדרת מערכות יחסים קלוקלות בחברה ולהתפתחות חברה הוגנת, בריאה ונאורה יותר. השגת מטרות אלו נעשית תוך הגנה על האדם ושמירה על כבודו וחירותו. כחלק ממטרות אלו כלולה החובה להגן על נשים מפני מעשי אונס.⁷ מאידך אין המשפט פועל בחלל ריק, אלא הוא חלק ממצואות חברתית-כלכלית-פוליטית כוללת, וככזה הוא נותן ביטוי, לעיתים קרובות, לסטריאוטיפים ולמיתוסים הרווחים בחברה אשר אל להם להיות חלק מהמשפט. בכך טמונה אליה וקוץ בה, שכן במקום לתקן ולשפר את החברה, גורם המשפט לקיפאון חברתי ולהנצחת ההפליה המגדרית - הנצחת יחסי השליטה הגברית והכפיפות הנשית.⁸

כחלק מהתייחסות מערכת המשפט למעשה האונס עליה לתת ביטוי למאפיינים הייחודיים של עבירת האונס, בהם השתייכות הנאשם והקורבן לג'נדר שונה, כאשר ברובם המכריע של עבירות האונס, התוקף הוא גבר והקורבן היא אישה. כמו כן על בית המשפט להיות מודע לקיומם של סטריאוטיפים ומיתוסים שונים, הקשורים לאישה, ובפרט לאישה כשותפה למעשה המיני, כמו גם ליחסים בין האישה לגבר, ולהימנע מלהיגרר אחריהם מבלי משים. על בית המשפט לתת את

6 י' לבנת, הערה 2 לעיל, עמ' 187.

7 פס"ד בארי, הערה 4 לעיל, פסקה 100 לפס"ד השופט שמגר; ר' קנאי, "המחשבה הפלילית הנדרשת לנסיבות העבירה", מחקרי משפט י"א (1994), 147 עמ' 152.

8 י' לבנת, הערה 2 לעיל, עמ' 188.

9 י' לבנת, הערה 2 לעיל, עמ' 188.

10 י' לבנת, הערה 2 לעיל, עמ' 232.

11 א' הראל וליך וגנר, "על "האשם התורם" של קורבן האונס", פלילים ו' (תשנ"ח), 235 עמ' 236, 240.

באופן מסודר ורציונאלי, את קשייה לנתק את הקשר ולהמרות את פי הנאשמים ואף להתמהמה בהגשת התלונה.¹²

פס"ד בארי מדגיש את היות האישה אדם אוטונומי, בעלת זכות בלעדית על גופה, בד בבד עם הכרתו במצבה הירוד של האישה בחברתו, הגורם לה להיות חסרת יכולת לעצור התעללות מינית קשה וממושכת בה.¹³ בכך מהווה פסק הדין צעד חשוב בדרך להשגת שוויון בין המינים. אולם על אף האמור, עדיין אנו עדים לביקורת מובלעת של השופטים כלפי המתלוננת המבטאת קיומם של סטריאוטיפים ומיתוסים שהבאנו לעיל, המשמרת את ההפליה. אף בפס"ד בארי כאשר מדגיש הנשיא שמגר שוב ושוב כי אין רלוונטיות משפטית להתנהגות האישה, הוא עושה זאת תוך שימוש ברטוריקה מוסרנית המגנה במובלע סוגי התנהגויות מופקרות והמבטאת עמדות מוסרניות ביחס להתנהגויות נשים.¹⁴ כך שנראה כי הדרך להשגת שוויון מלא בין המינים עדיין ארוכה.

התוצאה של כך הייתה הקלה בעונשו של האנס ואף זיכוי.

בפס"ד בארי חל, כאמור, שינוי בגישתו של בית המשפט בעניין זה. בית המשפט השתחרר ממיתוסים וסטריאוטיפים המופנים כלפי נשים ומתפיסות גבריות, וגילה הבנה לסיטואציה הבעייתית בה מצויה האישה. בית המשפט קובע חזקה בדבר אי הסכמת המתלוננת לקיים סדרה אינטנסיבית של יחסי מין קבוצתיים מתוך הבנת יחסי אי השוויון החריפים שבין המתלוננת לבין הנאשמים שעשו בה שימוש כבמכשיר לסיפוק תאוותיהם, כחפץ מיני מהלך. יחסי אי-שוויון אלה מאפשרים לבית המשפט להבין את התנהגויות המתלוננת, הכמעט מכניות, שבהעדר הבנה זו, ניתן היה לראותן כ"תמוהות". בית המשפט מבין כי מצבה הנפשי הרעוע של המתלוננת, לנוכח אותם יחסי שליטה-כפיפות חריפים, הוא זה שמנע ממנה להתנגד התנגדות איתנה לדרישות הנאשמים. בית המשפט קובע כי לא ניתן לדרוש מאישה להתנגד באופן פיסי, אקטיבי, נמרץ ויסודי במצבים משפילים וקשים של אונס, ויש להבין את היעדר יכולתה לחשוב במצבים אלה

12 ' לבנת, הערה 2 לעיל, עמ' 232-233; 'א' הראל, הערה 11 לעיל, עמ' 243

13 ' לבנת, הערה 2 לעיל, עמ' 233; פס"ד בארי, הערה 4 לעיל, פסקה 85(ג) לפס"ד השופט שמגר.

14 ' הראל, הערה 11 לעיל, עמ' 248-249.

זכויות קטינים נפגעי עבירה המצב החקיקתי

איילת רזין

הכותבת התנדבה במחלקה המשפטית של איגוד מרכז הסיוע לנפגעות תקיפה מינית ולנפגעי תקיפה מינית במסגרת המרכז לחינוך משפטי קליני לזכויות אדם ולאחריות חברתית, האוניברסיטה העברית בירושלים.

ביותר בתחום זכויות הילדים עד היום. עם אשרורה ע"י מדינת ישראל בשנת 1990, נוצרו הצורך והמחויבות הבינלאומית להתאים את החקיקה הפלילית, אליה כפופים קטינים, לעקרונות האמנה הכללית ולסעיפיה הספציפיים להליך הפלילי. עם זאת, כל עוד לא עוגנו בחוק הוראות האמנה, לא ניתן לאכפם באופן ישיר בבתי המשפט והן משמשות כמקור פרשני בלבד.

לעיתים, מעגנת הפסיקה, באמצעות פרשנות תכליתית של **חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו**, את זכויות הילדים נפגעי העבירה שטרם נמצא להן ציגון חקיקתי או מינהלי?

התייחסות חקיקתית לזכויות נפגעי עבירה נעשתה רק בשנת 2001 עם חקיקת **חוק זכויות נפגעי עבירה, התשס"א-2001**. החוק מגדיר זכויות בסיסיות כגון הזכות למידע, הזכות להביע עמדה (בשלב הטיעונים לעונש, הסדרי טיעון, עיכוב הליכים, שחרור הנדון מהכלא וחנינתו), הזכות להגנה מפני הנאשם ושלוויו, הזכות להליך תוך זמן סביר, הזכות לפרטיות והזכות להיות נוכח בדיונים. גם בחוק זה לא באים לידי ביטוי צרכיהם וזכויותיהם הייחודיים של קטינים נפגעי עבירה, למעט הדרישה לביצוע ההתאמות הנדרשות בנסיבות העניין, בעת מתן זכויות לנפגע עבירה

ילדים נפגעי עבירה הם קבוצה פגיעה במיוחד: התוקף מנצל את הפחד של הילד, הבושה, תחושת האשמה, התמימות ולעיתים את התלות של הילד בו. כאשר ישנה תלות של הילד בתוקף, זוהי בדרך כלל תלות מוחלטת, מפאת גילו של התוקף, סמכותו או תפקידו. פעמים רבות גורמים אלו מונעים מהקטין להבין שנעשתה בו עבירה ולהתלונן על הפגיעה בו.

ככלל, נפגעי עבירה הם החוליה החלשה והמוזנחת ביותר בתוך מכלול המעורבים בהליך הפלילי, כל שכן כאשר מדובר בילדים. כדי לתת מענה לקושי זה הוקמה וועדת משנה בנושא הקטין בהליך הפלילי, בראשות השופטת רוטלוי, אשר הגישה המלצותיה¹ בפברואר 2003. ברשימה זו נסקור את המצב החקיקתי בנושא כיום ואת עיקרי ההמלצות של הוועדה.

המצב החקיקתי כיום

האמנה בדבר זכויות הילד מגדירה את חובות המדינה כלפי קטינים שנפגעו בצורה חלקית - הגנה מפני התעללות והזנחה, שיקום ילדים נפגעי עבירה והזכות לפרטיות. האמנה חלה על כל "יציר אנוש מתחת לגיל שמונה עשרה, זולת אם נקבע גיל הבגרות קודם לכן, על פי הדין החל על הילד". האמנה הינה המסמך הבינלאומי המקיף והחשוב

1. דו"ח וועדת המשנה בנושא הקטין בהליך הפלילי, של הוועדה לבחינת עקרונות יסוד בתחום הילד והמשפט ויישומם בחקיקה, בהוצאת משרד המשפטים, פברואר 2003.
2. בש"פ 95/3899 מדינת ישראל נ' ג'מאל, פ"ד לט(3) 164, ע"א 6106/92 פלונית נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד מח(4) 221

סעיף 354 לחוק העונשין-התשל"ז-1977 : תקופת ההתיישנות לגבי עבירות מין שנעשו בקטין ע"י האחראי עליו, תתחיל להימנות רק מיום בו הגיע הנפגע לגיל 28. כיום נדונה במשרד המשפטים הצעה להחלת הסעיף על כלל עבירות המין שנעשו בקטינים (ללא תלות בזכות התוקף).

המלצות לשינוי חקיקה

וועדת המשנה בנושא הקטין בהליך הפלילי סברה כי לאור קבלת חוק זכויות נפגעי עבירה, התשס"א-2001, יש מקום לעגן הסדר נפרד לקטינים אשר יכלול את הנושאים הבאים:

- א. זכותו של הקטין לקבל את המידע שהוא זכאי לקבלו על פי חוק בשפה ובאופן המובנים לו.
- ב. כיבוד רצונו של הקטין שלא למסור מידע לאחראי עליו, אלא אם אי מסירת המידע תגרום נזק לקטין.
- ג. קביעת זכות השתתפות כנפגע עבירה וקביעת זכות השתתפות בכל עניין הנוגע לו.
- ד. זכות למלווה לאורך כל ההליך הפלילי.
- ה. זכות לקבלת שיקום מהמדינה.
- ו. זכות לקבל כל טיפול לו זקוק הקטין תחת קורת גג אחת (טיפולים גופניים ונפשיים, חקירה, ליווי וכו').
- ז. מתן קדימות מיוחדת להליכים שבהם נפגע העבירה הוא קטין.

בנוסף, במסגרת הצעות לבר-חקיקתיות, מציעה וועדת המשנה לאפשר מתן פיצוי הולם גם לנפגעי עבירה קטינים בכל גיל, לעשות שימוש נרחב יותר בחוות דעת מומחים לגבי סינדרומים פסיכולוגיים ופסיכיאטריים כבר בשלב הכרעת הדין, ולהבטיח תנאים פיזיים הולמים לקטין המגיע למתן עדות.

שהוא קטין; זאת, בהתחשב בגילו ובמידת בגרותו ותוך שמירה על רוח עקרונות האמנה שלעיל.

חקיקה נוספת המתייחסת לנפגעי עבירה

חוק סדר הדין הפלילי "נוסח משולב", התשמ"ב-1982 החוק קובע את זכותו של המתלונן לקבל הודעה מנומקת על החלטה שלא לחקור או לא להעמיד לדין חשוד, הזכות לערור בפני היועץ המשפטי לממשלה על החלטה זאת (סעיפים 63 ו-64) וזכותו של אדם להגיש בעצמו כתב אישום, אף מבלי להיזקק למעורבות המדינה, בעבירות קלות שאופיין פרטי (סעיף 86).

החוק לתיקון דיני הראיות (העדת ילדים) התשט"ו-1955, חוק סדר הדין הפלילי, סעיף 117א', חוק לתיקון סדרי דין (חקירת עדים) התשי"ח-1957- חוקים אלו קובעים הגנות מיוחדות על ילדים עדים, מתוך הנחה שהסיטואציה קשה במיוחד לילדים צעירים. דוגמאות להגנות אלו: אפשרות לגביית עדות מוקדמת מיד לאחר פתיחת תיק חקירה או הגשת כתב אישום, אפשרות למסירת עדות של נפגע בעבירת מין ללא נוכחות הנאשם.

סעיף 68 לחוק בתי המשפט "נוסח משולב" התשמ"ד-1984, סעיף 24 לחוק הנוער (טיפול והשגחה) התש"ך-1960 : סעיפים אלו קובעים הגנה על פרטיות הנפגע.

סעיף 187 לחוק סדר הדין הפלילי: הרשיע בימ"ש נאשם בעבירות מין, רשאי ביהמ"ש להורות לעובד ציבור (מטעם שר העבודה והרווחה) לערוך ולהגיש לו תסקיר על מצבו של הנפגע ועל הנזק שנגרם לנפגע, כתוצאה מהעבירה. אם הנפגע הוא קטין, והוא נתן הסכמתו לעריכת תסקיר, אין צורך באישור אפוטרופוסו.

